

Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU

ŞANLIURFA

Land of Faith

İnançlar Diyarı

ŞANLIURFA

Translated into English By

Doç. Dr. Zuhâl KARAHAŒAN KARA

ŞANLIURFA VALİLİĞİ KÜLTÜR YAYINLARI
A ŞANLIURFA GOVERNORSHIP CULTURAL PUBLICATIONS
2000

Yrd.Doç.Dr. A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU

ŞANLIURFA

**Land Of
Faith**

**İnançlar
Diyarı**

ŞANLIURFA

Translated into English By
Doç.Dr. Zuhel KARAHAN KARA

A ŞANLIURFA GOVERNORSHIP CULTURAL PUBLICATIONS
ŞANLIURFA VALİLİĞİ KÜLTÜR YAYINLARI

2000

BİRİNCİ BASIM

Mayıs 2000

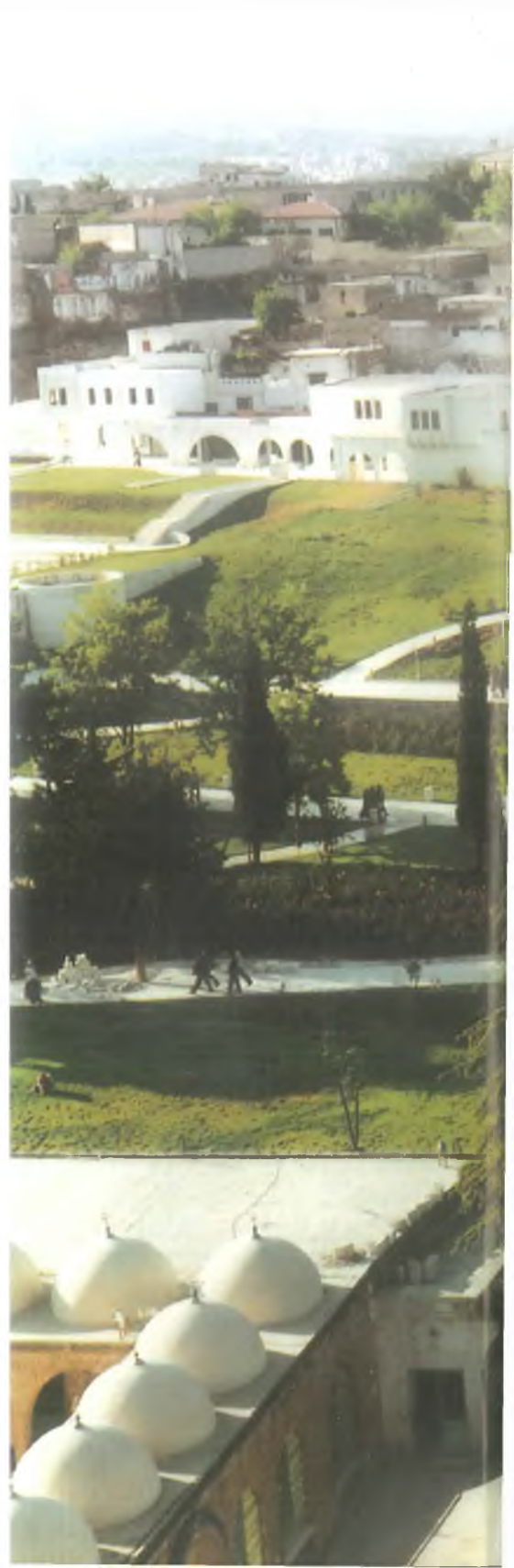
FIRST PRINT

May 2000

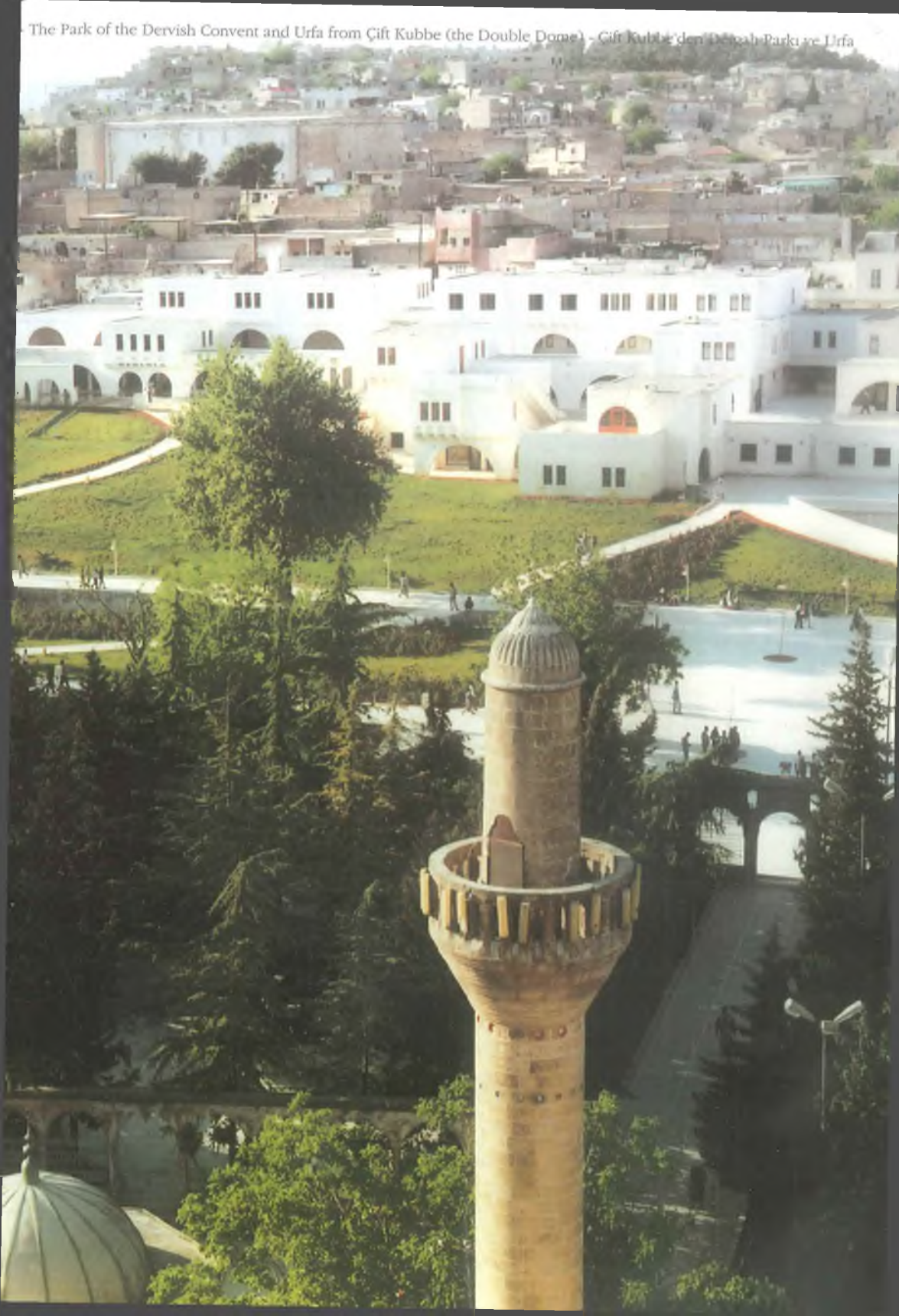
Fotoğraflar ve Sayfa Düzeni
Photos and Page-Setting
A.Cihat Kürkcüoğlu

Baskı
Printed by
Tisamat Basım Sanayii-ANKARA
Tel : (312) 267 11 77 pbx
Faks : (312) 267 06 30
tisamat@superonline.com
tisamat1@superonline.com

ISBN : 975-585-149-6

The Park of the Dervish Convent and Urfa from Çift Kubbe (the Double Dome) - Çift Kubbe'den Dergah Parkı ve Urfa

CONTENTS

INTRODUCTION / 8

FOREWORD / 10

PRIMITIVE RELIGIONS AND ŞANLIURFA / 12

POLYTHEISTIC RELIGIONS AND ŞANLIURFA / 14

HARRAN AND PAGANISM / 14 - SOĞMATAR AND PAGANISM / 16

MONOTHEISTIC RELIGIONS AND ŞANLIURFA / 20

PROPHET ABRAHAM AND ŞANLIURFA / 20

PROPHET LOT AND ŞANLIURFA / 26

THE ISRAELITE PROPHETS AND ŞANLIURFA / 27

PROPHET JACOB AND ŞANLIURFA / 27- PROPHET MOSES AND ŞANLIURFA / 29

PROPHET JOB AND ŞANLIURFA / 30

JESUS CHRIST'S HANDKERCHIEF AND PROPHET JOB'S WELL / 32

PROPHET ELYASA AND ŞANLIURFA / 33

PROPHET JETHRO AND ŞANLIURFA / 33

JESUS CHRIST - CHRISTIANITY AND ŞANLIURFA / 35

THE CHRISTIAN CONSTRUCTIONS IN ŞANLIURFA / 40

DEYR YAKUB (JACOB'S MONASTERY) / 40 - TELLA (VİRANŞEHİR) MARTYRION / 43

SAINT STEPHEN CHURCH / 44 - ÇARDAK MONASTERY / 44

NORHUT CHURCH / 45

ŞANLIURFA DURING THE ISLAMIC PERIOD / 49

MAUSOLEUM OF IMAM BAKIR / 524 - CABIR EL-ENSAR MOSQUE AND MAUSOLEUM / 52

HARRAN GRAND MOSQUE / 52 - HAYAT EL-HARRANI MOSQUE AND MAUSOLEUM / 54

THE OLD OMERİYE MOSQUE / 54 - ŞANLIURFA GRAND MOSQUE / 55

SHEIKH MES'UD CONVENT AND MAUSOLEUM / 56

RIZVANIYE MOSQUE AND MEDRESSE / 576 - HALİL-UR RAHMAN MOSQUE / 58

HASAN PADIŞAH MOSQUE / 60 -

THE CITYWALLS AND CITADEL / 61

ŞANLIURFA MARKETS - INN AND HANDICRAFTS / 63

SİPAHI BAZAAR / 64 , KAZZAZ BAZAAR/ 65

KINACI AND PAMUKÇU BAZAARS / 67 , HUSEYİNİYE BAZAARS / 67

INNS / 68

THE CUSTOMS INN / 68

TRADITIONAL ŞANLIURFA DWELLINGS / 69

ELLIEKİZ SQUARE AND THE SURROUNDING WORKS OF ART / 76

THE ŞANLIURFA MUSEUM / 77

BIBLIOGRAPHY / 79

11 - Canada's National Fireworks Festival

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 9

ÖNSÖZ / 11

İNANÇLAR DİYARI ŞANLIURFA / 12

İLKEL DİNLER VE ŞANLIURFA / 12

ÇOK TANRILI DİNLER VE ŞANLIURFA / 14
HARRAN VE PAGANİZM / 14 - SOĞMATAR VE PAGANİZM / 16

TEK TANRILI DİNLER VE ŞANLIURFA / 20
İBRAHİM PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 20
LUT PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 26

İSRAİLOĞULLARI PEYGAMBERLERİ VE ŞANLIURFA / 27
YAKUB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 27 - MUSA PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 29

EYYUB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 30
İSA PEYGAMBERİ'İN MENDİLİ VE EYYUB PEYGAMBER KUYUSU / 32
ELYESA' PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 33 - ŞUAYB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA / 34

İSA PEYGAMBER-HİRİSTİYANLIK VE ŞANLIURFA / 35

ŞANLIURFA'DAKİ HİRİSTİYANLIK YAPILARI / 40
DEYR YAKUB / 40 - TELLÄ (VİRANŞEHİR) MARTYRİONU / 43
AZİZ STEPHAN KİLİSESİ / 44 - ÇARDAK MANASTIRI / 44 - NORHUT KİLİSESİ / 45

İSLAMİ DÖNEMDE ŞANLIURFA / 49
İMAM BAKİR TÜRBESİ / 52 - CABİR EL-ENSAR CAMİİ VE TÜRBESİ / 52
HARRAN ULU CAMİSİ / 52 - HAYAT EL-HARRANİ CAMİİ VE TÜRBESİ / 54
ESKİ ÖMERİYE CAMİİ / 54 - ŞANLIURFA ULU CAMİİ / 55
ŞEYH MES'UD ZAVİYESİ VE TÜRBESİ / 56
RİZVANİYE CAMİİ VE MEDRESESİ / 57 - HALİL-ÜR RAHMAN CAMİİ / 58
HASAN PADİŞAH CAMİİ / 60
ŞEHİR SURLARI VE İÇKALE / 61

ŞANLIURFA ÇARŞILARI, HANLARI VE EL SANATLARI / 63

KAPALI ÇARŞILAR / 64
SİPAHİ PAZARI / 64 - KAZAZ PAZARI / 65 - KINACI VE PAMUKÇU PAZARLARI / 67
HÜSEYİNİYE ÇARŞILARI / 67
HANLAR / 68 - GÜMRÜK HANI / 68

GELENEKSEL ŞANLIURFA EVLERİ / 69
ELLİSEKİZ MEYDANI VE ÇEVRESİNDEKİ ESERLER / 76
ŞANLIURFA MÜZESİ / 77
YARARLANILAN KAYNAKLAR / 79

INTRODUCTION

Şahabettin HARPÜT The Governor of Şanlıurfa

During the archaeological excavations held on **Göbeklitepe** nearby Şanlıurfa city center since 1995, the oldest shrine in human history pertaining to 9450 BC was found and therefore Urfa was acknowledged as the earliest center ever known of believers in the world.

As the oldest center ever known of primitive religions in the world, Urfa is also one of the most important centers of polytheistic and monotheistic religions.

Harran and **Sogmatar**, important central cities of paganism (idolatry) based on Assyrian and Babylonian polytheistic beliefs in ancient Mesopotamia where the moon, the sun and the planets were accepted holy, are situated within the province of Urfa.

Prophet Abraham, ancestor of **Jewish**, **Christian** and **Muslim** prophets was born in Urfa and thrown into fire because he renounced the idols worshipped by King Nemrut and his people. **Prophet Lot**, seeing his uncle thrown into fire, left Urfa for Sodom afterwards. **Prophet Jacob**, the grandson of Prophet Abraham and the ancestor of the Israelites had married in Harran, **Prophet Job** stayed in Urfa during his illness and died here. **Prophet Elisha** looking for Prophet Job, managed to find the village he lived in but died before he could see him. **Prophet Jethro** had lived in Jethro City in 37 kilometres distance from Harran and **Prophet Moses** met prophet Jethro in Sogmatar nearby Jethro City. **Jesus Christ** sent a letter stating that he blessed Urfa and his miraculous portrait that came off on his handkerchief while he swept away his sweat (Hagion Mandilion) to Abgar Ukkama, the king of Urfa. At that period, Christianity was accepted as the official religion in Urfa for the first time in the world.

For these reasons, Şanlıurfa is understood to be one of the most important religious centers of the world besides Mecca and Jerusalem with regard to history of religions and religious tourism.

Şanlıurfa also attracts many people who are interested in history and archaeological tourism with its worldwide famous ruins and cites such as Harran, Jethro City and Sogmatar, and Urfa is referred to as “**the Museum City**” especially because the historical texture of the city center could have been preserved upto our day,

Şanlıurfa, which has taken important steps and shown a considerable progress in becoming the agriculture and industry center of the Southeastern Anatolia Project, is bound to be one of the important tourism centers of not only Harran but the world for the reasons I stated above.

The year 2000 has been announced as “**the Year of Religious Tourism**” throughout the world by UNESCO. I would first like to thank Assistant **Prof. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU**, a select academician of Harran University who has prepared this book to promote the religious, historical and the archaeological values of our city and Associate **Prof. Dr. Zuhul KARAHAN KARA** who translated the book into English, and then invite the whole humanity to see Şanlıurfa and enjoy the hospitality of Urfa inherited from Prophet Abraham.

SUNUŞ

Şahabettin HARPUT Şanlıurfa Valisi

Şanlıurfa merkezine bağlı **Göbeklitepe**'de 1995 yılından bu yana yapılmakta olan arkeolojik kazılarda M.Ö. 9450 yıllarına ait dünyanın en eski tapınağına rastlanılmış ve Şanlıurfa'nın inanan insanların dünyada bilinen en eski merkezi olduğu anlaşılmıştır.

İlkel dinlerin dünyada bilinen en eski merkezi Şanlıurfa, çok tanrılı (politeist) dinler ile tek tanrılı (monoteist) dinlerin de önemli merkezlerinden biridir.

Ay,güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya'daki Asur ve Babillerin politeist inancına dayanan **Paganizm**'in (Putperestlik) önemli merkez şehirleri **Harran** ve **Soğmatar** Şanlıurfa il sınırları içersindedir.

Musevi, Hristiyan ve İslam dinleri peygamberlerinin atası olan **Hz.İbrahim** (a.s.) Şanlıurfa'da doğmuş, Nemrut ve Halkının taptığı putlarla mücadele ettiği için burada ateşe atılmıştır. **Lut Peygamber**, amcası Hz. İbrahim'in ateşe atılmasını görmüş ve daha sonra Şanlıurfa'dan Sodom'a doğru yola çıkmıştır. İbrahim Peygamber'in torunu ve İsrailoğullarının atası **Yakub Peygamber** Harran'da evlenmiş, **Eyyub Peygamber** Şanlıurfa'da hastalık çekmiş ve Şanlıurfa'da vefat etmiştir. Hz. Eyyub'u arayan **Elyasa' Peygamber** O'nun yaşadığı Eyyub Nebi Köyü'ne kadar gelmiş, ancak kendisini göremeden orada vefat etmiştir. **Şuayb Peygamber**, Harran'a 37 km. mesafedeki Şuayb Şehri'nde yaşamış, **Musa Peygamber**, Şuayb Şehri yakınındaki Soğmatar'da Şuayb Peygamberle buluşmuştur. **İsa Peygamber**, Şanlıurfa'yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini Şanlıurfa Kralı Abgar Ukkama'ya göndermiş, Hristiyanlık devlet dini olarak dünyada ilk defa bu dönemde Şanlıurfa'da kabul görmüştür.

Bütün bunlardan, Şanlıurfa'nın dinler tarihi ve inanç turizmi yönünden Mekke ve Kudüs'ten sonra dünyanın önemli inanç merkezlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Şanlıurfa; Harran, Şuayb Şehri, Soğmatar gibi dünyaca ünlü ören yerleri ile tarih ve arkeoloji turizmini sevenlerin de ilgisini çekmekte, bilhassa şehir merkezinin tarihi dokusunu koruyarak günümüze ulaşmış olması nedeniyle **"Müze Şehir"** adıyla tanınmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tarım ve sanayi merkezi olma yolunda önemli atılımlar yaparak büyük ilerlemeler kaydeden Şanlıurfa, yukarıda arzetmeye çalıştığım özellikleri nedeniyle de sadece GAP'ın değil, ülkemizin ve hatta dünyanın önemli turizm merkezleri arasında yer almaya namzet bir ildir.

UNESCO tarafından dünyada **"İnanç Turizmi Yılı"** olarak ilan edilen 2000 yılında, ilimizin sahip olduğu inanç, tarih ve arkeoloji değerlerini tanıtmayı hedefleyen bu kitabı hazırlayan Harran Üniversitemizin değerli öğretim üyesi **Yrd.Doç.Dr. A.Cihat KÜRKCÜOĞLU**'na ve kitabın ingilizce çevirisini yapan **Doç.Dr. Zuhul KARAHAN KARA**'ya teşekkür ediyor, tüm insanlığı Şanlıurfa'yı görmeye ve Hz.İbrahim'den gelen Şanlıurfa konukseverliğini yaşamaya davet ediyorum.

FOREWORD

Asst.Prof. Dr.A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU
Harran University
The Faculty of Arts and Sciences
The Department of Archaeology and Art History

Şanlıurfa is situated on the area distinguished as the center of world culture and civilisation in history which is known as the “**Fertile Crescent**” in archaeological terminology.

The finds extracted from the archaeological excavations demonstrated that the Balıklıgöl environment in the city center had been inhabited by the people of the Neolithic Period 11.000 years ago from today. This era is accepted as the starting point of architecture in Anatolia.

Şanlıurfa with its architectural history dating back to ancient times, is still acknowledged among the distinguished cities of Anatolia with regard to the richness of its architectural works and therefore referred to as the “**Museum City**”.

Şanlıurfa also has an important place in world culture with regard to the history of religions and religious tourism. In the archaeological excavations held on Göbeklitepe nearby the city center, the oldest shrine of the world dated back to 11000 years ago was found pertaining to primitive religions.

During the Assyrian and Babylonian periods, the temple of “Sin”, the Chief God of paganism which was a polytheistic religion accepting the Moon, the Sun and the planets as holy was situated in Harran. Sogmar was considered a very important central city of this religion.

In addition to being the center of primitive and polytheistic religions, Şanlıurfa is also important for monotheistic religions as the birthplace of Prophet Abraham, the ancestor of the prophets of Judaism, Christianity and Islam. Urfa is referred to as “the City of Prophets” because it has hosted many other prophets.

In this book prepared to promote the features of Urfa mentioned above, it is carefully aimed not to divert from the scientific data but the folklorical data are also presented as an element of our rich culture.

I would like to present my special thanks and gratitude to our distinguished governor **Şahabettin HARPUR** who has paid special attention to the touristic values of our city from the first day he came into service in Urfa, who has pioneered the publishing of various books, brochures and maps aiming at tourism, who has concentrated on the religious tourism issue by UNESCO's declaration of the year 2000 as “**the Year of Religious Tourism**” and provided the restorations of churches and mosques all undertaken with equal care and who has done numerous services we have been longing for such as environmental setting of sacred and historical places, as a citizen of Urfa. I also would like to thank him for giving me the idea of compiling this book and for contributing to its publishing.

I present my gratitude to the distinguished academician of our University, Associate **Prof. Dr. Zuhale KARAHAN KARA** for accomplishing an important service by translating the Turkish script that I had prepared into English despite her pending projects.

Furthermore, I thank The Director of Şanlıurfa Museum **Eyyüp BUCAK** who has provided me with the opportunity to observe and publish the artifacts in the museum concerning my research, who has given me the permission to publish for the first time the picture of the sculpture found during the excavation of Balıklıgöl environmental setting in 1993, which I predict to be “one of the Idols that Prophet Abraham had destroyed”. And I also thank Archaeologist **Bahattin ÇELİK**, the research assistant in my department for his contributions in my project.

With Regards.

ÖNSÖZ

Yrd.Doç.Dr.A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU

Harran Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Arkeoloji ve Sanat Tarihi Böl.Öğr.Üyesi

Şanlıurfa, tarihte dünya kültür ve medeniyetinin merkezi kabul edilen ve arkeoloji literatüründe **“Bereketli Hilal”** olarak adlandırılan bölge üzerinde yer almaktadır.

Arkeolojik kazılardan elde edilen buluntular, şehir merkezindeki Balıklıgöl civarının günümüzden 11.000 yıl önce Neolitik Çağ insanları tarafından iskan edildiğini kanıtlamıştır. Bu çağ, Anadolu’da mimarlık sanatının başlangıcı sayılmaktadır.

Mimarlık tarihi bu kadar eskilere dayanan Şanlıurfa, günümüzde de mimari eserlerinin zenginliği bakımından Anadolu’nun önde gelen illeri arasında yer almakta ve bu özelliğinden dolayı **“Müze Şehir”** adıyla tanınmaktadır,

Şanlıurfa, dinler tarihi ve inanç turizmi yönüyle de dünya kültüründe önemli bir yere sahiptir. İl merkezi yakınındaki Göbekli Tepe’de yapılan arkeolojik kazılarda, ilkel dinlere ait olan ve günümüzden 11.000 yıl öncesine tarihlenen dünyanın en eski tapınağı bulunmuştur.

Asur ve Babil dönemlerinde; Ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı politeist bir din olan **Paganizm**’in baştanısı **“Sin”**’in mabedi Harran’da bulunuyor ve Soğmatar bu dinin önemli bir merkez şehri sayılıyordu.

İlkel dinlerin ve çok tanrılı dinlerin merkezi olan Şanlıurfa, Musevi, Hristiyan ve İslam dinleri peygamberlerinin atası olan Hz.İbrahim’in doğduğu şehir olması yönüyle monoteist (tek tanrılı) dinler açısından da önem taşımakta ve daha bir çok peygamber’e ev sahipliği yaptığı için **“Peygamberler Şehri”** adıyla da tanınmaktadır.

Şanlıurfa’nın yukarıda zikredilen değerlerini tanıtmak amacıyla hazırlanan bu kitapta, bilimsel verilerden uzaklaşmamaya özen gösterilmiş, ancak zengin kültürümüzün önemli bir ögesi olan folklorik verilere de yer verilmiştir.

İlimizde göreve başladıkları ilk günden itibaren sahip olduğumuz turizm değerlerinin farkına vararak bu konuya önem veren , turizme yönelik bir çok kitap, broşür ve haritanın yayınlanmasını sağlayan, UNESCO tarafından 2000 yılının dünyada **İnanç Turizmi Yılı** kabul edilmesiyle çalışmalarını bu yönde hızlandırarak kilise ve cami ayırımı gözetmeksizin yaptığı restorasyonlar, kutsal ve tarihi mekanların çevre düzenlemeleri gibi yıllardır özlemini duyduğumuz sayısız hizmetleri gerçekleştiren ve bu kitabın hazırlanması fikrini bana açarak basımını sağlayan sayın valimiz **Şahabettin Harput**’a bir Şanlıurfalı olarak minnet ve şükran duygularımı arz ediyorum.

Hazırlamış olduğum Türkçe metni yoğun işlerine rağmen İngilizceye çevirerek önemli bir hizmeti gerçekleştiren, Üniversitemizin değerli öğretim üyesi, saygıdeğer hocam **Doç.Dr.Zuhal KARAHAN KARA**’ya şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca, araştırmalarım sırasında konu ile ilgili olarak müzedeki eserleri incelememe ve yayınlamama imkan tanıyan, bilhassa 1993 yılında Balıklıgöl Çevre düzenlemesi hafriyatında bulunan ve “İbrahim Peygamber’in kıldığı putlardan biri” olarak değerlendirdiğim heykelin ilk defa yayınlanmasına izin veren Şanlıurfa Müzesi Müdürü sayın **Eyyüp BUCAK** ile çalışmalarına yardımcı olan bölümümüz **Arş.Gör.Arkeolog Bahattin Çelik**’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla.

Şanlıurfa (Shanlıurfa) is situated in an area distinguished as the center of world culture and civilisation throughout history, which is acknowledged as “**the fertile crescent**” in archaeological terminology. All religions, from the earliest to the last, emerged in this geography and first writing was found here.

PRIMITIVE RELIGIONS AND ŞANLIURFA

The finds extracted from archaeological excavations demonstrated that the Balıklıgöl area in the Şanlıurfa city center was inhabited by the people of the Neolithic period 11.000 years ago dating back to 9000 BC. People had built the first villages in this period abandoning the nomadic life and huntsmanship to settle down and for the first time, they developed farming by aggregating the land. Furthermore this period is also accepted as the period in which the primitive religions emerged for the first time. For this reason Şanlıurfa has a distinctive place in world culture with regard to the history of religions and religious tourism.

In the archaeological excavations headed by the Director of Şanlıurfa Museum, archaeologist Eyyüp Bucak in **Göbeklitepe** nearby the city center, the oldest shrine in human history was found pertaining to the dwellers of the **New Stone Age (the Neolithic Period)** dating back to 9000 BC, 11.000 years ago. Therefore Şanlıurfa is acknowledged as the earliest center of believers in the world. (Picture 1)

Various statues embossed with animal designs most commonly like bull, lion, wolf, crane, duck and snake figures worshipped by the dwellers of Göbeklitepe were extracted in the excavations held between 1997-1999.

In 1998 a second shrine belonging to the Neolithic Age between 8000-8500 BC was found by the Harran University Archaeology and Art History Department in **Karahantepe** (Keçilitepe) located on the Tektek Mountains site within Şanlıurfa province. During the surface investigation of

Şanlıurfa, tarihte dünya kültür ve medeniyetinin merkezi sayılan ve arkeoloji literatüründe “**Bereketli Hilal**” olarak adlandırılan bölge üzerinde yer almaktadır. En eski dinlerden en son dine kadar bütün dinler bu bölgede ortaya çıkmış, yazı bu bölgede bulunmuştur.

İLKEL DİNLER VE ŞANLIURFA

Arkeolojik kazılardan elde edilen buluntular, Şanlıurfa şehir merkezindeki Balıklıgöl civarının günümüzden 11.000 yıl önce (M.Ö. 9000) Neolitik Çağ insanları tarafından iskan edildiğini kanıtlamıştır. İnsanlar bu çağda avcı ve göçebe hayattan kurtulup yerleşik düzene geçerek ilk köyleri kurmuşlar ve ilk defa tarım yaparak üretir hale gelmişlerdir. Ayrıca bu çağ, ilkel dinlerin dünyada ilk defa ortaya çıktığı çağ olarak bilinmektedir. Bu nedenle Şanlıurfa dinler tarihi ve inanç turizmi yönünden dünya kültüründe önemli bir yere sahiptir.

İl merkezi yakınlarındaki **Göbeklitepe**'de Şanlıurfa Müzesi Müdürü Arkeolog Eyyüp Bucak başkanlığında yapılan arkeolojik kazılarda günümüzden 11.000 yıl öncesine tarihlenen (M.Ö.9000) **Cılalı Taş Devri (Neolitik Çağ)** insanlarına ait dünyanın en eski tapınağı bulunmuş ve böylece Şanlıurfa'nın inanan insanların dünyadaki en eski merkezi olduğu anlaşılmıştır.

Göbeklitepe insanların tapındıkları boğa, arslan, kurt, domuz, turna kuşu, ördek ve yılan başta olmak üzere çeşitli hayvan kabartmalı steller 1997-1999 kazılarında ortaya çıkartılmıştır (Resim 1).

Neolitik Çağ'ın M.Ö.8000-8500 evresine ait ikinci bir tapınak yeri Harran Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü tarafından 1988 yılında Şanlıurfa il sınırları içerisindeki Tektek Dağları mevkiinde yer alan **Karahantepe** (Keçilitepe)'de keşfedilmiş ve burada yapılan yüzey araştırmasında toprağa gömülü, ancak başları görülebilen çok sayıda stel tespit edilmiş, bunlardan birinin üzerinde

Picture 1. The Neolithic Period Shrine Remnants on Göbeklitepe (By the permission of Eyyüp Bucak, the head of the excavation)
 Resim 1. Göbeklitepe’de Neolitik Çağ Tapınak Kalıntıları (Kazı Başkanı Eyyüp Bucak’ın izni ile)

the area, numerous statues were detected buried in the soil and barely recognizable with their heads. The archaeologists came across with a snake figure symbolizing the **God of Sexuality** on the surface of one of the statues. Further archaeological excavations in the area envisaged by Harran University in the following years will provide significant findings for the world history of religions.

Apart from Göbeklitepe and **Karahantepe** shrines, a square-formed shrine and two statues with stylized human figures in it were found pertaining to the 7000 BC period of Neolithic Age, in the archaeological excavations held in **Nevalı Çori** in Hilvan District. In a number of archaeological excavations held in Şanlıurfa region, schematized idols worshipped by the ancient people of the **Calcolithic Age** and the **Early Bronze Age** were excavated. Various statues representing the gods in the shape of humans which were found in **Titriş Mound** Necropolis within Bozova District are exhibited in the Şanlıurfa Museum (Picture 2).

Cinsiyet Tanrısı’nı sembolize eden bir yılan figürüne rastlanılmıştır. Harran Üniversitesi tarafından ilkeri yıllarda burada yapılması düşünülen arkeolojik kazılar dünya dinler tarihine önemli bulgular kazandıracaktır.

Göbeklitepe ve Karahantepe tapınakları dışında, Hilvan İlçesi’ne bağlı **Nevalı Çori**’de yapılan arkeolojik kazılarda Neolitik Çağ’ın M.Ö.7000 evresine bağlanan kare planlı bir tapınak ve içerisinde stilize insan figürlü iki stel bulunmuştur.

Şanlıurfa bölgesinde yapılan bir çok arkeolojik kazıda **Kalkolitik çağ** ve **Eski Tunç Çağı** halklarının tapındıkları şematik tanrı heykelticiklerine (idol) rastlanılmıştır. Bozova İlçesi’ne bağlı **Titriş Höyük** nekropolünde ortaya çıkartılan ve insan şeklinde tanrıları tasvir eden çok sayıda keman tipi idol Şanlıurfa Müzesi’nde sergilenmektedir (Resim 2).

Picture 2. The Idols of
Titriş Mound
Necropolis (Urfa
Museum)
*Resim 2. Titriş Höyük
Nekropolü İdolları
(Urfa Müzesi)*

POLYTHEISTIC RELIGIONS AND ŞANLIURFA

Şanlıurfa being the earliest center ever known of primitive religions is also one of the important centers of polytheistic religions in the world. **Harran** and **Sogmatar**, important central cities of **paganism** based on the Assyrian and Babylonian polytheistic beliefs in ancient Mesopotamia where the moon, the sun and the planets were accepted holy, are situated within the province of Şanlıurfa.

HARRAN AND PAGANISM

The God of Moon “**Sin**” known as “**ilu sa ilani**” (the god of gods), “**sar ilani**” (the king of gods) and “**bel ilani**” (the master of gods) back in the Babylonian period preserved his superiority as the chief god of the pagans throughout centuries and was named as “**mar aleha**” during the Roman era.

In **Kultepe** and **Mari** tablets of 2000 BC, there is information about a treaty signed in the Sin Temple of Harran. Again in the Hittitian tablets dating back to the middle of 2000 BC, it is stated that **Sin** the God of Moon and **Shamas** the God of Sun in Harran were assigned witnesses to a treaty signed between the Hittites and Mitannians. The cuneiform scripted statues found in the archaeological excavations held around Harran in 1950 pertaining to the Babylonian King **Nabonidus**’ period of the 5th century BC are exhibited in the Şanlıurfa Museum. (Picture 3).

ÇOK TANRILI DİNLER VE ŞANLIURFA

İlkel dinlerin dünyada bilinen eski merkezi Şanlıurfa, çok tanrılı dinlerin de dünyadaki önemli merkezlerinden biridir. Ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı eski Mezopotamya’daki Asur ve Babillerin politeist (çoktanrılı) inancına dayanan **paganizm**’in önemli merkez şehirleri **Harran** ve **Soğmatar** Şanlıurfa il sınırları içersindedir.

HARRAN VE PAGANİZM

Babiller döneminde “**ilu sa ilani**” (tanrıların tanrısı), “**sar ilani**” (tanrıların kralı) ve “**bel ilani**” (tanrıların efendisi-rabbi) olarak adlandırılan ay tanrısı “**Sin**” paganistlerin en büyük tanrısı olma özelliğini asırlar boyu devam ettirmiş ve Romalılar döneminde “**mar aleha**” olarak adlandırılmıştır.

M.Ö. 2000 başlarına ait **Kultepe** ve **Mari** tabletlerinde Harran’daki Sin mabedinde bir antlaşma imza edildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Yine M.Ö. II. binin ortalarına ait Hitit tabletlerinde , Hititlerle Mitanniler arasında yapılan bir antlaşmaya Harran’daki ay tanrısı **Sin**’in ve güneş tanrısı **Şamas**’ın şahit tutulduğu belirtilmektedir.

1950 yılında Harran’da yapılan arkeolojik kazılarda bulunan ve Yeni Babil kralı **Nabonid** dönemine (M.Ö. V.y.y.) tarihlenen tanrı Sin ve Şamas’ı temsil eden çivi yazılı steller Şanlıurfa Müzesi’nde sergilenmektedir (Resim 3).

On the two cuneiform tablets of the Babylonian King Nabonidus' period found by **Dr. Nurettin Yardımcı** in 1985, the Sin Temple and the **E.HUL.HUL** shrine are mentioned.

Some of the pagans referred as the "**Harranids**" (idolaters) in Islamic sources, converted to christianity while some accepted Islam upon the **Abbasid Caliph Ma'mun's** recommendation "**to chose one of the celestial religions mentioned in Koran**". Yet a significant group adopted the monotheistic belief system of Sabians in southern Mesopotamia mentioned three times in Koran together with other believers of books. The Sabian belief had propounded the existence of "**a sublime creator who never acted false upon his people**". But the group of pagans, not abandoning completely their ancient paganistic beliefs, interpreted God merely as the initiator of important acts such as creation and believed that the other tasks concerning the created ones were carried out by the planets and by the idols that are erected in shrines to represent the planets accepted as mediator gods. During this period Sin still preserved its superior position on the top of the divine system and was named as "**ilahü'l-alilah**" (the god of gods) and "**rabbü'l alilah**" (master of gods). Thus the members of this religion, differentiated from the actual Sabiism in south-Mesopotamia came to be called as the "**Sabians of Harran**".

The last existing temple of the Sabiis of Harran had been destroyed in 1081 by the Governor of Harran, **Yahya b. Al-Shatr** under the rule of the Numairids, one of the Islamic dynasties.

Dr. Nurettin Yardımcı'nın 1985 yılı kazılarında Harran höyüğünde bulduğu Yeni Babil Kralı Nabonid dönemine ait çivi yazılı iki tablette Sin mabedinden ve **E.HUL.HUL** tapınağından söz edilmektedir.

İslam kaynaklarında "**harraniler**" (putperestler) adıyla anılan paganistlerin bir kısmı; Harran'a gelen **Abbasi Halifesi Me'mun'un** "**Kur'an'da geçen semavi dinlerden birini seçin**" tavsiyesi üzerine Hristiyan, bir kısmı da Müslüman olmuş, önemli bir kısmı ise "**hiç kötülük etmeyen yüce bir yaratıcı**"nın varlığını kabul eden ve Kur'an'da ehli kitapla beraber üç yerde zikredilen güney Mezopotamya'daki **Sabiiler**'in monotesit (tektanrıci) inanç sistemini benimsemiştir. Ancak bu grup, eski paganist inançlarından tam kopmayarak bu yüce varlığın sadece yaratma gibi önemli işleri gördüğüne, yarattığı varlıklarla ilgili diğer işleri ise aracı ilah olarak niteledikleri gezegenlerin ve bunlar adına inşa edilen tapınaklarda onları temsil eden putların yaptığına inançlarında yer vermişlerdir. Bu dönemde Sin hala tanrılar sisteminin zirvesinde yerini koruyor, "**ilahü'l-alilah**" (tanrıların tanrısı) ve "**rabbü'l-alilah**" (tanrıların rabbi) olarak adlandırılıyordu. Böylece güney Mezopotamya'daki esas Sabiizm'den farklı bir çehreye bürünen bu dinin mensupları "**Harranlı Sabiiler**" olarak anılacaklardır.

Harranlı Sabiiler'in son mabedleri 1081 yılında İslam hanedanlarından Numeyriler'in Harran Valisi **Yahya b. el-Şatr** tarafından yıkılmış ve böylece bu din sona ermiştir.

Picture 3. The Nabonidus Statue (Urfa Museum)
Resim 3. Nabonid Steli (Urfa Müzesi)

The city of **Sogmatar** situated in 46 kilometres distance from Harran is the center of paganism in which the moon, the sun and the planets are considered to be holy and the center of **Mar Alahe** (the master of gods), the chief god of paganism. The open air temple "**The Sacred Hill**" representing Mar Alahe constitutes the core of Sogmatar.

The Syriac inscriptions carved on the surface of the rocks at the peak of the Sacred Hill and dating back to 164-165 AD are about the monumental columns and altars erected by some distinguished people in the name of Mar Alahe. From the Syriac inscriptions beside them it is understood that the two embossed human figures, a portrait and a full figure, on the north-facing side of the hill illustrate Sin. (Picture 4-5)

The 7 ruined constructions situated above the hills on the west, north and north-west side of the Sacred Hill represent the Gods of the **Sun**, the **Moon**, **Saturn**, **Jupiter**, **Mars**, **Venus** and **Mercury**. The Pagans of Sogmatar climbing on the Sacred Hill would worship and sacrifice turning towards these shrines. The Pagans of Harran also turned towards the Sacred Hill in Sogmatar where the temple of the chief God Mar Alahe stood during their worshippings in the Temple of Sin, the God of Moon. (Picture 6,7)

On the walls of the **Pognon's Cave** situated 250 metres north-west to the Sogmatar Castle and discovered by the French Consul **Pognon**, inscriptions and embossed human figures are found, pertaining to 150-200 AD, illustrating gods and men of importance. (Picture 8)

Among Babylonians and Assyrians who believed in celestial objects as gods, many other gods such as "**the god of tempest**" and "**the protective god of the countryside**" were considered as holy. It is possible to find basalt statues of the Assyrian and Hittites period describing these gods in the Şanlıurfa Museum. (Picture 9)

An elegant basalt sculpture representing the Goddess of Victory "**Nike**" of the Romans who had a polytheistic belief is exhibited in the Şanlıurfa Museum. (Picture 10) In addition, on the eastern walls of the Harran Citadel, there is an embossed Desing of Nike made of limestone used as an external material during the construction.

Harran'a 46 km. mesafedeki **Soğmatar** şehri ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Pagan dininin ve bu dinin baştanrısı **mar alahe**'nin (tanrıların efendisi) merkezidir. Mar alahe'yi temsil eden açık hava mabedi "**Kutsal Tepe**" Soğmatar'ın odak noktasını teşkil etmektedir. Bu Tepe'nin zirvesinde kaya yüzeyine oyulmuş ve M.S.164-165'lere tarihlenen Süryanice yazılar, bazı önemli kişilerin mar alahe adına bu tepeye diktirdikleri anıt sütunlar ve sunaklarla ilgilidir. Tepenin kuzeye bakan yamacındaki biri portre, diğeri boydan tasvir edilmiş iki insan kabartmasının tanrı Sin'i tasvir ettiği yanlarındaki Süryanice kitabelerden anlaşılmaktadır (Resim 4,5).

Kutsal Tepe'nin batısında, kuzeyinde ve kuzey batısındaki tepelerde yer alan 7 adet yapı kalıntısı **Güneş**, **Ay**, **Satürn**, **Jüpiter**, **Mars**, **Venüs** ve **Merkür** tanrıların temsil etmektedir. Kutsal Tepe'ye çıkan Soğmatar'lı Paganlar bu tapınaklara yönelerek ibadet ederler ve kurban keserlerdi. Harranlı Paganlar da ay tanrısı Sin mabedindeki ibadetleri sırasında baştanrı mar alahe'nin mabedinin bulunduğu Soğmatar'daki Kutsal Tepe'ye yönelirlerdi (Resim 6,7).

Soğmatar kalesinin 250 m. kuzey batısında yer alan ve yüzyılımızın başında Fransız Konsolosu **Pognon** tarafından keşfedilip yazıları okunan ve "**Pognon Mağarası**" olarak adlandırılan mağaranın duvarlarında M.S. 150-200 yıllarına ait tanrıları ve önemli kişileri tasvir eden insan kabartmaları bulunmaktadır (Resim 8).

Gök cisimlerinin tanrı sayıldığı Asur ve Babil topluluklarında ayrıca "**fırtına tanrısı**" ve "**kırların koruyucu tanrısı**" gibi bir çok tanrı kutsal sayılıyordu. Şanlıurfa Müzesi'nde Asur ve Hitit dönemine ait bu tanrıları tasvir eden bazalt steller bulunmaktadır (Resim 9).

Politeist inanca sahip Romalıların zafer tanrıçası "**Nike**" yi temsil eden zarif bir bazalt heykel Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 10). Ayrıca Harran içkalesinin doğu duvarında devşirme malzeme olarak kullanılmış kalker taşından bir nike kabartması yer almaktadır.

Picture 4. The Syriac Inscriptions on the Sogmatar Kutsal Tepe (Sacred Hill).

Resim 4. Soğmatar Kutsal Tepe'de Süryanice Yazıtlar

Picture 5. The God Reliefs on the Sogmatar Sacred Hill

Resim 5. Soğmatar Kutsal Tepe'de Tanrı Rölyefleri

Picture 6. The Venus Shrine
Resim 6. Venüs Tapınağı

Picture 7. Sogmatar, General View
Resim 7. Soğmatar Genel Görünüm

Picture 8. The Pognon Cave
Resim 8. Pognon Mağarası

Picture 9. The Protective God of the Countryside
Resim 9. Kırkların Koruyucu Tanrısı

Picture 10. The Goddess of Victory Nike.
Resim 10. Zafer Tanrıçası Nike

MONOTHEISTIC RELIGIONS (CELESTIAL RELIGIONS) AND ŞANLIURFA

Prophet Abraham, ancestor of **Jewish, Christian and Muslim** prophets was born in Şanlıurfa and thrown into fire because he renounced the idols worshipped by his people. **Prophet Lot** who saw his uncle thrown into fire left Şanlıurfa afterwards. **Prophet Jacob**, the grandson of Prophet Abraham and the ancestor of the Israelites had been in Harran, **Prophet Job** stayed in Şanlıurfa during his illness and died here. **Prophet Elisha** looking for prophet Job, managed to find the village he lived in but died before he could see him. **Prophet Jethro** had lived in Jethro City (Şuayb Şehri) in 37 kilometres distance from Harran and **Prophet Moses** met prophet Jethro in Sogmatar nearby Jethro City. **Jesus Christ** sent a letter stating that he blessed Şanlıurfa and his miraculous portrait that came off on his handkerchief while he swept away his sweat (**Hagion Mandilion**) to **Abgar Ukkama**, the king of Şanlıurfa.

With regard to all these, Şanlıurfa is referred to as “the City of Prophets” and “the Blessed City”.

PROPHET ABRAHAM AND ŞANLIURFA

One night, the Babylonian King Nemrud saw a dream describing the destruction of his throne and the termination of his rule. His oracles interpreted the dream to prophesy that “this year, a boy will be born, he will stand against your rule and renounce the idolater religion to spread the monotheistic faith.”

Thus Nemrud ordered all the pregnant women and children to be born that year to be killed. **Nuna** managed to conceal her pregnancy from Nemrud and secretly gave birth to Abraham in a cave. (Picture 11, 12) Rumor has it that after staying in this cave for 15 months or 7 years according to another saying, Abraham turned back to his fatherland. However, owing to a miracle he looked much older than his age would show. Thus no one had imagined that he could have been born the year Nemrud ordered all the babies to be killed.

TEK TANRILI DİNLER (SEMAVİ DİNLER) VE ŞANLIURFA

Musevi, Hristiyan ve İslam peygamberlerinin atası olan **Hz. İbrahim** Şanlıurfa’da doğmuş, **Nemrud** ve halkının taptığı putlarla mücadele ettiği için Şanlıurfa’da ateşe atılmıştır. **Lut Peygamber** amcası **Hz. İbrahim**’in ateşe atılmasını görmüş ve daha sonra Şanlıurfa’dan ayrılmıştır. **İbrahim Peygamber**’in torunu ve **İsrailoğullarının** atası **Yakub Peygamber** Harran’da bulunmuş, **Eyyub Peygamber** Şanlıurfa’da hastalık çekmiş ve Şanlıurfa’da vefat etmiştir. **Hz. Eyyub**’u arayan **Elyasa’ Peygamber** O’nun yaşadığı köye kadar gelmiş, ancak göremeden orada vefat etmiştir. **Şuayb Peygamber** Harran’a 37 km. mesafedeki Şuayb Şehri’nde yaşamış, **Musa Peygamber** Şuayb Şehri yakınlarındaki **Soğmatar**’da Şuayb Peygamberle buluşmuştur. **İsa Peygamber** Şanlıurfa’yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini (**Hagion Mandiion**) Şanlıurfa Kralı **Abgar Ukkama**’ya göndermiştir.

Bütün bunlardan dolayı Şanlıurfa “**Peygamberler Şehri**” ve “**Kutsanan Şehir**” adlarıyla tanınmaktadır.

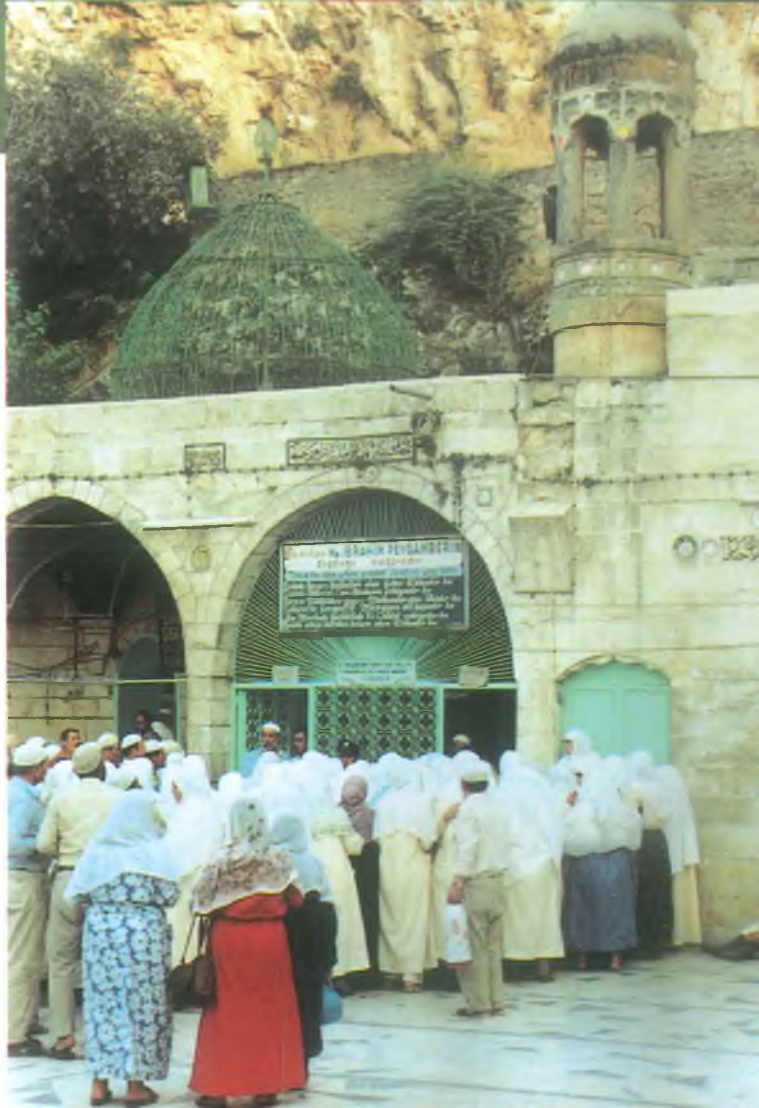
İBRAHİM PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Babil Kralı Nemrud bir gece rüyasında tahtının yıkıldığını ve hükümdarlığının sona erdiğini görür. Müneccimleri O’nun bu rüyasını “*bu yıl bir çocuk doğacak, senin krallığına ve putperest dinine son verecek ve tek tanrılı dini getirecek*” şeklinde yorumlar.

Bunun üzerine Nemrud, o yıl bütün hamile kadınların ve doğan çocukların öldürülmesini kararlaştırır. **İbrahim**’e hamile olan **Nuna** hamileliğini gizlemeyi başararak **İbrahim**’i bir mağarada gizlice doğurur (Resim 11,12). Bir rivayete göre 15 ay, diğer bir rivayete göre 7 sene bu mağarada gizlice yaşayan **İbrahim** baba evine döndü. Ancak, Allah’ın bir mucizesi olarak **İbrahim** yaşının çok üzerinde bir delikanlı görünümünde idi. Hiç kimse O’nun Nemrud’un çocukları öldürdüğü yıllarda doğmuş olabileceğini düşünmüyordu.

Picture 11. The Cave where Prophet Abraham was born.
 Resim 11. İbrahim Peygamber'in Doğduğu Mağara

Picture 12. The Entrance to the Cave where Prophet Abraham was born.
 Resim 12. İbrahim Peygamber'in Doğduğu Mağaranın Girişi

Supporting a polytheistic religion the Babylonians believed that celestial objects had divine power and worshipped human shaped sculptures that symbolised celestial objects. Abraham, looking at the idols worshipped by Nemrud and his people said: **“O my people, the idols you see and worship are all things that do not exist forever. I cannot call them God. God is the creator of everything that reside in heavens and the universe.”** Thereupon he called the people to worship in the real god. He started destroying the idols. (The obsidian-eyed limestone sculpture which was found in 1993 during the Balıklıgöl environmental setting project excavation and taken to the Şanlıurfa Museum is predicted to be of that period. Picture 13)

Politeist inanca sahip Babillerde gök cisimlerinin tanrısal gücü olduğuna inanılıyor ve gök cisimlerini sembolize eden insan şeklindeki heykellere tapılıyordu. İbrahim, Nemrud ve halkının taptığı bu putlarla bakarak **“Ey kavmim, bu gördükleriniz ve taptığınız putlar hep yok olan varlıklardır. Ben bunlara Allah diyemem. Allah; yerleri, gökleri ve kainatta var olan her şeyi yaratandır”** diyerek insanları gerçek Allah’a ibadet etmeye çağırdı. Putları kırıp parçalamaya başladı. (1993 yılında Balıklıgöl çevre düzenleme projesi hafriyatında bulunan ve Şanlıurfa Müzesi’ne götürülen gözleri obsidiyenli kalker heykelin o döneme ait bir tanrı heykeli olduğu tahmin edilmektedir. Resim 13). Bunun üzerine Kral Nemrud İbrahim’i yakalatarak bugünkü

Picture 13. The God Sculpture found around Balıklıgöl and estimated to be pertaining to Prophet Abraham period.
Resim 13. Balıklıgöl Çevresinde Bulunan ve İbrahim Peygamber Dönemine Ait Olduğu Tahmin Edilen Tanrı Heykeli

For this reason King Nemrud ordered Abraham to be captured and thrown down into the grand fire from the hill where the Şanlıurfa Castle is situated. At that moment, God ordered the fire “to be cool and safe against Abraham”.

Therefore the fire turned into a lake (Lake Halil-ür Rahman- Balıklıgöl) and woods into fish. Prophet Abraham safely fell upon a rose garden. God had saved his messenger from fire (Picture 14,15,16).

Rumour has it that Nemrud’s daughter Zeliha believing in Abraham went after him to burn in the fire and where she fell down, the Lake “Ayn-el Zeliha” emerged (Picture 17).

The cave where Abraham was born and Lakes Halil-ür Rahman (Balıklıgöl) and Ayn-el Zeliha are located nearby the city center and visited by many tourists from inland and abroad every year. The fish living in both lakes are considered sacred and not allowed to be caught. (Picture 18)

Şanlıurfa Kalesi’nin bulunduğu tepeden aşağıda yaktırdığı büyük ateşe attı. O sırada Allah tarafından ateşe “*Ey ateş , İbrahim’e karşı serin ve selamet ol*” emri verildi. Bunun üzerine ateş su (Halil-ür Rahman Gölü-Balıklıgöl), odunlar da balık oldu. Hz.İbrahim salimen bir gül bahçesinin içersine düştü. Allah sevgili kulu ve peygamberi Hz.İbrahim’i bir mucize olarak korumuş ve yakmamıştı (Resim 14,15,16).

Rivayete göre Nemrud’un kızı Zeliha’da İbrahim’e inandığı için kendini O’nun peşinden ateşe attı ve düştüğü yerde “Ayn-el Zeliha” gölü oluştu (Resim 17).

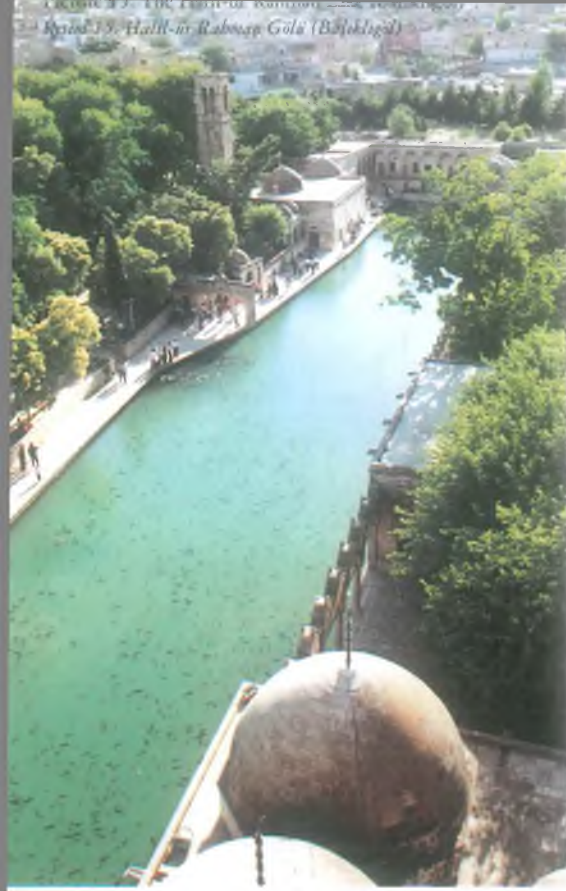
Hız. İbrahim’in doğduğu mağara, O’nun ve Zeliha’nın düştüğü yerde oluşan Halil-ür Rahman (Balıklıgöl) ve Aynzeliha gölleri şehir merkezinde olup her yıl onbinlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir (Resim 18). Her iki göldeki balıklar kutsal kabul edildiğinden yenilmemekte ve korunmaktadır.

Picture 14. The Hill where Prophet Abraham was thrown into fire and Balıklıgöl, the lake which is believed to have emerged from where he fell into the fire (Halil-ür Rahman Lake).

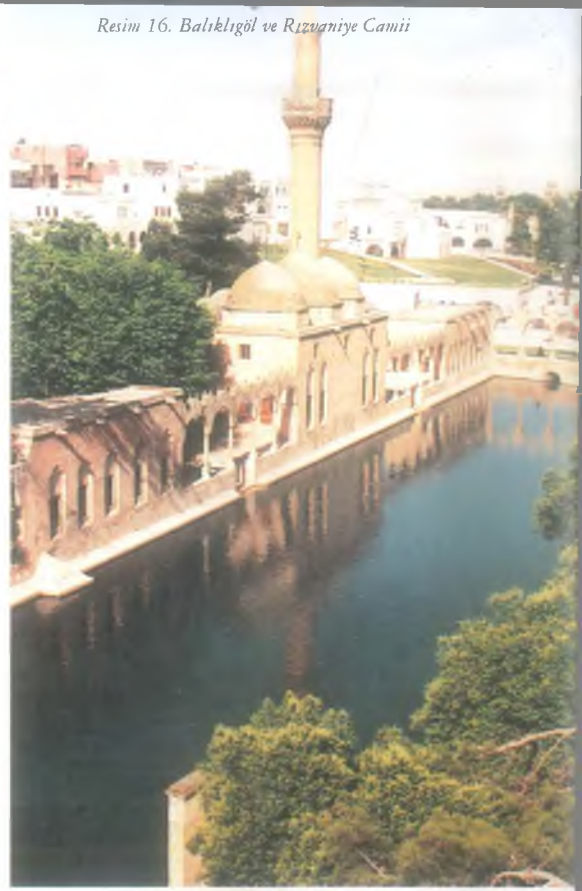
Resim 14. İbrahim Peygamber’in Ateşe Atıldığı Tepe ve Düştüğünde Oluştuğuna İnanılan Balıklıgöl (Halil-ür Rahman Gölü)

Picture 15. The Fountains of Ramin (Ramin Çeşmesi)
Resim 15. Hamûn-ı Ramin Gölü (Bakılgöl)

Resim 16. Bakılgöl ve Rızvaniye Camii

Picture 17. Ayn-el Zeliha Lake.

Resim 17. Ayn-el Zeliha Gölü

Figure 18. The Pilgrims at Balıklıgöl
Kasım 17. Balıklıgöl'de Hacılar

Prophet Abraham, a man of hospitality who loved guests and who would not eat without guests at the table was respected and imitated by the inhabitants of Şanlıurfa today. Therefore the people of Şanlıurfa are appreciated to a great extent by tourists for their hospitality and generosity.

Prophet Abraham stayed in Harran for a while on his way from Şanlıurfa to Hejaz. Thus Harran is referred to as **"The City of Prophet Abraham"**. Some historical sources claim that Prophet Abraham's house and mosque exist somewhere around Harran and that there is a stone upon which he leaned while sitting down.

Abraham made his first marriage with **Sarah** by the spring nearby Akçakale District and had a son named **Isaac** from this marriage. For this reason the spring is now called **"Ayn El Arus"** which means **"the marriage Spring"**. Abraham had another son, **Samuel**, from his second marriage with **Hajar**. From the descendants of Isaac, **Prophet Jacob** and many other prophets were sent to the Israelites (**Joseph, Moses, Aaron**) As from the descendants of **Samuel, Prophet Mohammed** came. Therefore Abraham is mentioned as the ancestor of prophets.

PROPHET LOT AND ŞANLIURFA

Prophet Lot who was the son of Prophet Abraham's brother **Aaron** watched his uncle thrown into the fire and saw that fire did not hurt him in any way. Prophet Lot used to work with Abraham herding cattles. After a while, the number of their cattles had grown to such an extent that because the land did not support them anymore, a dispute arose between the herdsman of Abraham and Lot. Abraham advised Lot to part peacefully and settle somewhere else he might chose. Agreeing with Abraham's advise, Lot left Şanlıurfa for **Sodom**.

Misafirleri çok seven ve misafirsiz sofraya oturmayan Hz.İbrahim'in bu özelliği adeta günümüzdeki Şanlıurfalılara da yansımıştır. Zira, Şanlıurfalılar misafir ve ikram sevmeye özellikleriyle turistlerin büyük ölçüde takdirini kazanmışlardır.

Hz.İbrahim Şanlıurfa'dan Hicaz'a giderken bir süre Harran'da kalmış, bu nedenle Harran'a **"Hz.İbrahim'in şehri"** denilmektedir. Bazı tarihi kaynaklar Harran'da İbrahim Peygamber'in evinin ve mescidinin bulunduğunu, O'nun otururken yaslandığı bir taşın mevcut olduğunu yazmaktadır.

Hz.İbrahim birinci evliliğini **Sara** ile Akçakale ilçesi yakınlarındaki su kaynağında yapmış ve bu evlilikten **İshak** adında bir oğlu olmuştur. Bu nedenle günümüzde bu su kaynağına **"Düğün Gözü-Düğün Pınarı"** anlamına gelen **Ayn El-Arus** denilmektedir. İkinci evliliğini **Hacer** ile yapan Hz. İbrahim'in bu evlilikten de **İsmail** adında bir erkek çocuğu olmuştur. Hz. İshak'ın soyundan **Hz.Yakub** ve İsrailoğullarına gönderilen bir çok peygamber (**Hz.Yusuf, Hz.Musa, Hz.Harun**) gelmiştir. Hz.Hacer'den doğan Hz.İsmail'in soyundan ise İslam peygamberi **Hz.Muhammed (a.s.)** gelmiştir. Bunun içindir ki Hz.İbrahim peygamberlerin atası olarak bilinmektedir.

LUT PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

İbrahim Peygamber'in kardeşi **Haran**'ın oğlu olan **Hz.Lut** amcası Hz.İbrahim'in ateşe atıldığını görmüş ve ateşin O'nu yakmadığına şahit olmuştur. Hz.Lut, amcası İbrahim Peygamber'le birlikte hayvancılıkla uğraşıyordu. Her ikisinin de malı mülkü pek çoğaldığı için kaldıkları yer birlikte yaşamalarına yetmiyordu. Bu nedenle Hz.İbrahim'in çobanlarıyla Hz.Lut'un çobanları arasında kavga çıktı. İbrahim Lut'a kardeşçe ayrılmasını ve başka bir yer seçerek gidip oraya yerleşmesini söyledi. Bunu anlayışla karşılayan Lut, Şanlıurfa'dan **Sodom**'a doğru yola çıkmıştır.

THE ISRAELITE PROPHETS AND ŞANLIURFA

It is believed that **Prophet Jacob** married his uncle's daughters in Harran and **Prophet Moses**, escaping from the **Pharaoh** in Egypt came to Sogmatar nearby the city of Jethro to marry Jethro's daughter and that he had taken his miraculous spectre from prophet Jethro here.

PROPHET JACOB AND ŞANLIURFA

Prophet Abraham's grandson **Jacob** is the son of **Prophet Isaac** and **Rebecca**. Jacob's brother **Iys (Esav)** who bore a grudge against Jacob was planning to kill him. Their mother Rebecca who heard about the malicious intentions of Iys, told Jacob to flee. Jacob came to Harran where his uncle **Laban** lived. (Picture 19) One day while he was chatting with the herdsman by the well, his uncle's daughter **Rachel** came by the well to water her father's sheep. Seeing Rachel approach, Jacob moved the stone at the mouth of the well and watered his uncle's sheep. Then Jacob kissed Rachel and told her that he was the son of her aunt Rebecca.

İSRAİLOĞULLARI PEYGAMBERLERİ VE ŞANLIURFA

İsrailoğulları peygamberlerinden **Hız.Yakub'un** dayısı kızları ile Harran'da evlendiğine, Mısır'da **Firavun'dan** kaçan **Hız. Musa'nın** Şuayb Şehri yakınındaki Soğmatar'a gelerek Şuayb Peygamber'in kızı ile evlendiğine ve mucizevi asasını Şuayb Peygamber'den burada aldığına inanılmaktadır.

YAKUB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

İbrahim Peygamber'in torunu olan **Yakub Peygamber'in** babası **İshak Peygamber**, annesi **Rebeka'dır**. Yakub'a kin besleyen kardeşi **İys (Esav)** O'nu öldürmeyi tasarlıyordu. Esav'ın bu niyetini duyan anne Rebeka, oğlu Yakub'a kaçmasını söyledi. Yakub dayısı **Laban'ın** kaldığı Harran'a geldi Burada bir kuyunun başında çobanlarla sohbet ederken dayısının kızı **Rahel** babasının koyunlarını suvarmağa getirmişti. Yakub' dayı kızı Rahel'i görünce, kuyunun ağzındaki taşı kaldırdı ve dayısının koyunlarını suvardı (Resim 19). Sonra Rahel'i öptü ve O'na halası

Jacob stayed near his uncle in Harran for a month and Laban asked what he wanted in return to his services. Jacob asked Laban his permission to marry his younger daughter Rachel. Yet Laban told him that Jacob had to serve him 7 years to be able to marry her. Jacob loved Rachel so much that the seven years passed quickly. At the end of the seven years, Laban gave a feast and invited the whole town. However he married Rachel's elder sister **Lea** to Jacob instead. Jacob didn't realize this until the next morning. As an excuse, Laban explained him that the younger daughter could not be wedded before the elder and asked Jacob to serve another 7 years to marry Rachel. At those days marrying two sisters was not yet prohibited. Thus Jacob agreed to Laban's provision and married Rachel after a second 7 years of service. Jacob had many children from his marriages with Lea and Rachel and also from their concubines. **Prophet Joseph** was a son of his from his favorite mate Rachel.

The well stone Jacob moved from its place when he met Rachel was said to be spelled and was kept in prophet Abraham's Monastery in Harran.

There is a story told in one of the Syriac sources of pre-islamic period about the magical stone of Jacob's well.

A lady from Istanbul who couldn't have any children asks a merchant leaving for Harran, to bring her a small piece from the magical stone. When the merchant comes back from Harran, he is asked about the stone but the merchant had forgotten about his promise. So he immediately goes out of town and takes a piece of stone he finds on the road back to the woman. The woman becomes pregnant and has a babygirl. But the woman feels sorry and reproaches to the merchant **"if you had brought me a larger piece I would have had a son."** The merchant thought **"if I had brought a piece of the real stone from the Jacob's well, the woman might have had several children."**

In a travelogue published at the end of the 18th century, an engraving of the Prophet Jacob's well in Harran was presented. (Picture 20)

Rebeka'nın oğlu olduğunu söyledi. Yakub Harran'da bir ay dayısının yanında kaldı. Laban Yakub'a, ücretsiz hizmet olmayacağını, hizmetine karşılık ne istediğini sordu. Yakub Laban'ın küçük kızı Rahel'i istedi. Ancak Laban, bunun için 7 yıl hizmet etmesi gerektiğini söyledi. Yakub, Rahel'i o kadar çok seviyordu ki, bu yedi yıl göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Bu süre sonunda Laban, bütün halkın davet edildiği bir ziyafet (düğün) verdi, ancak gece Rahel yerine O'nun ablası **Lea**'yı verdi. Yakub sabah olunca bunun farkına vardı. Laban bu davranışına gerekçe olarak büyük dururken küçük kızın evlendirilemeyeceğini gösterdi ve Yakub'a Rahel'i alabilmesi için 7 yıl daha hizmet etmesi şartını koştu. O dönemde henüz iki kardeşle evlenmek yasaklanmamıştı. Yakub bu şartı da yerine getirdi ve dayısına ikinci 7 yıl hizmetten sonra Rahel'i de eş olarak aldı. Yakub'un Lea ve Rahel'den ve onların cariyelerinden çok sayıda çocuğu oldu. Çocuklarından biri olan **Yusuf**, en çok sevdiği eşi Rahel'den olmuştur.

Hz. Yakub'un Rahel ile karşılaştığında kaldırdığı kuyu taşının tılsımlı olduğuna inanılıyor ve bu taş Harran'da Hz.İbrahim Manastırı'nda saklanıyordu.

Hz. Yakub kuyusunun tılsımlı taşı için İslam öncesine ait Süryanice bir kaynaktaki şöyle bir öykü anlatılmaktadır: **"Çocuğu olmayan İstanbullu bir hanım Harran'a gidecek bir tüccara Hz. Yakub kuyusunun tılsımlı taşından bir parça getirmesi ricasında bulunur. Harran'a gelip İstanbul'a dönen bu tüccara tılsımlı taş parçası sorulur. Fakat tüccar söz verdiği bu görevi unutmuştu. Hemen şehrin dışına giden tüccar bulduğu taştan bir parça koparak onu ipek mendile sarıp kadına getirdi. Kadın hamile kaldı ve bir kız çocuğu oldu. Ancak kadın buna üzüldü ve tüccara "eğer bana daha büyük bir parça getirseydin oğlum olurdu" diye sitemde bulundu. Tüccar, "Kadına rasgele verdiğim bu taşın yerine gerçekten Yakub kuyusunun taşından bir parça getirmiş olsaydım belki de kadının bir kaç çocuğu olacaktı" diye düşündü.**

XVIII.yüzyıl sonlarında yayınlanmış bir seyahatnamede Harran'daki Hz.Yakub kuyusunun gravürüne yer verilmiştir (Resim 20). Bu kuyu günümüzde, Harran şehir surlarının kuzey batı dışarısında ve Hayat el-Harrani Türbesi'nin kuzeyinde yer almaktadır.

Picture 20. Prophet Jacob's Well in Harran.

Resim 20. Harran'daki Yakub Peygamber Kuyusu

PROPHET MOSES AND ŞANLIURFA

When **Prophet Moses** saw her brother being beaten by an Egyptian, he couldn't help from interfering in and eventually he killed and buried the Egyptian in the sand. Hearing this, the **Pharaoh** sent his men after Moses to kill him. Moses, running away from the pharaoh came to the Madyan land and sat beside a well. The Madyan oracle had seven daughters. The girls came to the well to water their fathers herd but the herdsman there drove them away. Defending the girls, Moses watered the herd. The oracle who had heard this, married off one of his daughters with Moses and took him by his side. It is believed that this event took place in Sogmatar in 16 kilometres distance from the **City of Jethro**, that the oracle was **Prophet Jethro** himself and that Prophet Moses took his miraculous sceptre here from Prophet Jethro. A well in Sogmatar is visited as the well where Prophet Moses met the daughters of Prophet Jethro. (Picture 21)

MUSA PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Hz. Musa, kardeşlerinden birinin bir Mısırlı tarafından dövüldüğünü görünce dayanamayıp araya girmiş ve Mısırlıyı öldürerek kuma gömmüştür. Bunu duyan **Firavun**, öldürmek için Musa'nın peşine düştü. Firavun'dan kaçan Musa, Şuayb Peygamber'in ülkesine geldi. Orada bir kuyunun başına oturdu. Şuayb Peygamber'in 7 kızı vardı. Kızlar, babalarının sürüsünü suvarmak için kuyuya geldiler. Fakat oradaki çobanlar kızları kovdular. Kızları savunan Musa, sürüleri suvardı. Bunu duyan Şuayb Peygamber Musa'yı yanına aldı ve O'na kızlarından birini verdi. Bu olayın **Şuayb Şehri**'ne 16 km. mesafedeki **Soğmatar**'da geçtiğine ve Hz. Musa'nın mucizevi asasını burada Şuayb Peygamber'den aldığına inanılmaktadır. Soğmatar'daki bir kuyu Hz. Musa'nın Şuayb Peygamber'in kızları ile karşılaştığı kuyu olarak ziyaret edilmektedir (Resim21).

Picture 21. The Well of
Prophet Moses in
Sogmatar.
Resim 21. Sogmatar'da
Musa Peygamber
Kuyusu

PROPHET JOB AND ŞANLIURFA

Prophet Job is the son of **Prophet Jacob's** brother **Iys**. His grandfather **Isaac** is prophet. His mother is the daughter of **Prophet Lot** coming from Prophet Abraham's family. Rumour has it that his wife **Rahima** is the daughter of Jacob and according to another rumour she is the daughter of **Prophet Joseph's** son **Mensh**.

Prophet Job living in Şanlıurfa was a very rich man dealing with farming and stockbreeding. God tested him by taking away first his wealth and then his children. Lastly Job was struck by a severe illness. He fell ill for days, his body covered by wounds and worms. Meeting all these disasters with patience and gratitude, Prophet Job hit the ground by his foot following a message from god and water spurt out accordingly. Bathing with this water Job got rid of all the wounds immediately and the healing water he drank later on took away all his sorrows. Thereupon God gave him twice as much wealth and children as he had before. For this reason Prophet Job is known as "**the symbol of patience**" and it is wished for those who are suffering that god give Job's patience.

EYYUB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Eyyub Peygamber, Hz. Yakub'un kardeşi **Iys'in (Esav) oğludur**. Dedesi **İshak Peygamber'dir**. Annesi Hz. İbrahim ailesinden **Hz. Lut'un** kızıdır. Bir rivayete göre hanımı Yakub Peygamber'in kızı **Rahime**, diğer bir rivayete göre ise **Hz. Yusuf'un** oğlu **Menşa'nın** kızı **Rahime'dir**.

Şanlıurfa'da yaşayan Eyyub Peygamber çok zengin olup çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşıyordu. Yüce Allah kendisini imtihan etmek için önce mallarını, sonra çocuklarını elinden aldı ve daha sonra kendisine ağır bir hastalık verdi. Günlerce hasta yatağında yattı, vücudunu yaralar ve kurtlar sardı. Tüm bu musibetlere sabır ve şükür gösteren Eyyub Peygamber **Cebrail (a.s.)'in** getirdiği vahiy gereği ayağını yere vurdu ve yerden su fışkırdı. Bu su ile yıkanan Hz. Eyyub vücudunu kaplayan yaralardan hemen kurtuldu. Daha sonra içtiği bu şifalı su içindeki bütün dertleri de yok etti. Bunun üzerine Allah kendisine hem çocuklarının, hem mallarının iki katını verdi. Bunun için Eyyub Peygamber "**Sabır timsali**" olarak tanınır ve musibete uğramış kimselere "**Allah Hz. Eyyub sabrı versin**" duasında bulunulur.

JESUS CHRIST'S HANDKERCHIEF AND PROPHET JOB'S WELL

In 1145 **Basilius bar Şumana**, the chief of the Şanlıurfa Syriac Church told his friend İmadaddin Zangi: "One of the visitors of Şanlıurfa steals Jesus Christ's handkerchief on which his miraculous portrait is found, from where it was hidden at the Cosmas Monastery and puts it in his pocket. At night the handkerchief in the pocket of the visitor who spends the night in the monastery starts to scatter divine light. Scared of getting burnt, the thief throws the handkerchief into Prophet Job's well. A light as bright as the sun comes out from the well and thus the handkerchief is taken out of the well to be put back to its place in the monastery."

The mausoleums of **Prophet Job** and his wife **Rahime** are located in the **Eyyub Nebi Village** within the Viranşehir District in Şanlıurfa. (Picture 24,25,26) **Prophet Elisha's** tomb is also in this village. The Ottoman Emperor **Murad Khan IV.** stopped by the village to visit the mausoleums during the Baghdad expedition and granted the income of the 17 nearby villages for the upkeep of the mausoleums. For hundreds of years these tombs are visited by thousands of people during religious festivals and the days prior to them:

İSA PEYGAMBER'İN MENDİLİ VE EYYUB PEYGAMBER KUYUSU:

1145 yılında Şanlıurfa Süryani kilisesinin reisi **Basil Bar Şumana** dost olduğu İmadeddin Zengi'ye şunları anlatmıştır: "*Şanlıurfa'yı ziyaret edenlerden birisi Hz.İsa'nın mucizevi portresinin bulunduğu mendili, saklı olduğu Cosmas Manastırı'ndan çalar ve cebine koyar. Manastırda geceleleyen ziyaretçinin cebindeki mendil karanlıkta ışık ve nur saçmaya başlar. Yanmaktan korkan hırsız, mendili yakındaki Eyyub Peygamber kuyusuna atar. Kuyudan güneş misali bir ışık çıkar. Böylece mendil kuyudan çıkartılarak manastırdaki yerine konur*".

Eyyub Peygamber'in ve hanımı **Rahime Hatun'un** mezarları (türbe) Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı **Eyyub Nebi Köyü'ndedir** (Resim 24,25,26). Bu köyde ayrıca **Elyesa' Peygamber'in** mezarı da bulunmaktadır. Bağdad seferi sırasında bu köye uğrayarak mezarları ziyaret eden Osmanlı padişahı **IV. Murad Han** çevredeki 17 köyün gelirini bu türbelerin bakımı için vakfetmiştir. Yüzlerce yıldır bilhassa dini bayramlarda ve arife günlerinde bu mezarlar binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Picture 24. Eyyub Nebi Village, General View
Resim 24. Eyyub Nebi Köyü Genel Görünümü

Picture 25. Rahime Hatun's Mausoleum.
Resim 25. Rahime Hatun Türbesi.

Picture 26. Prophet Job's Mausoleum.
Resim 26. Eyyub Peygamber Türbesi

A tomb found in **Telgoran Village** (The Hill of tombs) 5 km south to the Eyyub Nebi Village is believed to belong to **Sivan**, Prophet Job's son. At the same time, another tomb in **Gırlavık Village** in the north of Eyyub Nebi Village is said to be that of Job's other son.

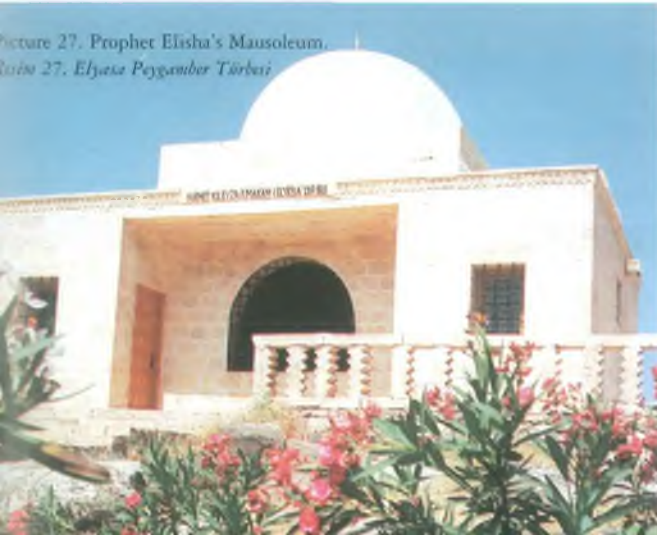
PROPHET ELISHA AND ŞANLIURFA

Prophet Elisha who wanted to visit Prophet Job, reaches at last at the Eyyub Nebi Village after many years. However he does not realize that himself. Devil disguised as human meets him and tells him that Prophet Job is yet far away. Hearing this, Prophet Elisha grown old and weary sinks into despair and dies there without being able to see Job. He is buried to the Eyyub Nebi Village. (Picture 27, 28)

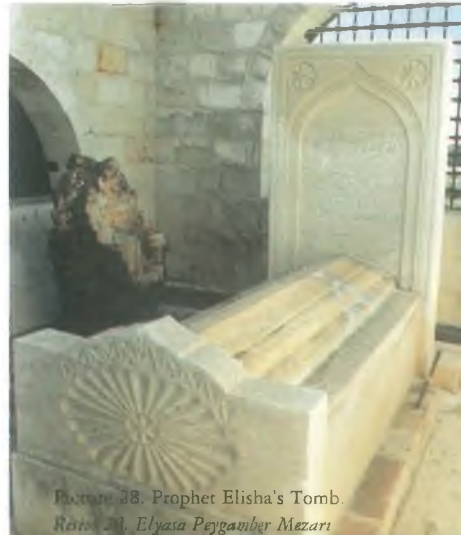
Eyyub Nebi Köyü'nün 5 km. güneyindeki **Telgoran** (mezarlar tepesi) Köyü'nde bulunan bir mezarın Hz.Eyyub'un oğlu **Sivan**'a ait olduğu, kuzeyindeki **Gırlavık Köyü**'ndeki bir mezarın ise Hz. Eyyub'un diğer bir oğluna ait olduğu söylenilmektedir.

ELYESA' PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Eyyub Peygamber'i ziyaret etmek isteyen **Elyesa' Peygamber** uzun yıllar sonunda O'nun yaşadığı Eyyub Nebi Köyü'ne ulaşır. Ancak kendisi bunu bilmemektedir. Karşısına insan kılığına girmiş Şeytan çıkar ve Eyyub Peygamber'in daha çok uzaklarda olduğunu söyler. Yaşlanmış ve yorulmuş olan Elyesa' Peygamber bunu öğrenince umutsuzluğa düşer, ve Eyyub Peygamber'i göremeden orada vefat eder ve Eyyub Nebi Köyü'ne gömülür (Resim 27,28).

Picture 27. Prophet Elisha's Mausoleum.
Resim 27. Elyasa Peygamber Türbesi

Picture 28. Prophet Elisha's Tomb.
Resim 28. Elyasa Peygamber Mezarı

PROPHET JETHRO AND ŞANLIURFA

It is believed that **Prophet Jethro** had lived in the ancient city known as the **City of Jethro** in 27 kilometres distance to Harran. In this historical city spread to a remarkably wide area and surrounded by citywalls, a great number of rock graves and construction remnants built upon them lie (Picture 29,30). A cave among the ruins is visited as the place where Prophet Jethro lived (Picture 31).

It is believed that Prophet Jethro and **Moses** met in **Sogmatar** in 16 kilometres distance to the city, that Moses married Jethro's daughter here and that he took his miraculous spectre from Prophet Jethro in this city.

ŞUAYB PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Şuayb Peygamber'in Harran'a 27 km. mesafedeki **Şuayb Şehri** adıyla tanınan antik kentte yaşadığına inanılmaktadır. Oldukça geniş bir alana yayılmış olan ve etrafı surlarla çevrili bu tarihi kent içersinde çok sayıda kaya mezarı ve üzerlerine inşa edilmiş yapı kalıntıları vardır (Resim 29,30). Harabeler arasındaki bir mağara Şuayb Peygamber'in makamı olarak ziyaret edilmektedir (Resim 31).

Bu şehre 16 km. mesafedeki **Soğmatar**'da Şuayb Peygamber ile **Musa Peygamber**'in buluştuğuna, Musa Peygamber'in, Şuayb Peygamber'in kızı ile burada evlendiğine ve mucizevi اساسını Şuayb Peygamber'den bu şehirde aldığına inanılmaktadır

Picture 29. The Ruins of the Jethro City.
Resim 29. Şuayb Şehri Harabeleri.

Picture 30. The Ruins of the Jethro City.
Resim 30. Şuayb Şehri Harabeleri

Picture 31. Prophet Jethro's place.
Resim 31. Şuayb Peygamber Makamı

JESUS CHRIST- CHRISTIANITY AND ŞANLIURFA

The period of **Osrhoene Kingdom** which has reigned as a city kingdom in Şanlıurfa between 132 BC and 244 AD has a great importance in the history of Christianity. During his second rule, one of the kings of this period **V. Abgar Ukkama** wrote a letter to **Jesus Christ** to state that he and his people adopted Christianity and invited him to Şanlıurfa in order to be cured by him and to learn about his religion at the same time.

Jesus Christ sent his letter saying that he would not be able to come to Şanlıurfa but he blessed the city and sent his miraculous portrait that came off on the handkerchief he wiped away his sweat with, to King Abgar by his apostle **Adday** also known as **Thomas**. King Abgar, wiping his face with the handkerchief got well afterwards. (Picture 32,33)

A greek version of this letter is carved on the rocky surface of a cave in **Kırkmağara** site in Şanlıurfa. The letter on one side of this cave, which had disappeared under the shanties built in the recent years, was discovered and published by Professor Oppenheim in 1914 (Picture 34). The letter goes as follows: "**Congratulations to you Abgar and your city called Edessa.**

İSA PEYGAMBER - HİRİSTİYANLIK VE ŞANLIURFA

M.Ö.132-M.S.244 yılları arasında Şanlıurfa'da bir şehir krallığı olarak hüküm süren **Osrhoene Krallığı** dönemi Hristiyanlık tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu dönemin kralarından **V.Abgar Ukkama** M.S. 13-50 yılları arasındaki ikinci saltanatı sırasında **Hz.İsa**'ya mektup yazarak halkıyla birlikte dinini kabul ettiğini belirtmiş ve O'nu hem kendisini tedavi etmek, hem de dinini öğrenmek üzere Şanlıurfa'ya davet etmiştir.

Hz. İsa Şanlıurfa'ya gelemeyeceğini, ancak Şanlıurfa'yı takdis ettiğine dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevi portresini havvarilerinden **Thomas** da denilen **Adday** ile birlikte Kral Abgar'a göndermiştir. Kral Abgar bu mendile yüzünü silerek sağlığına kavuşmuştur (Resim 32,33).

Bu mektubun Grekçesi Şanlıurfa'nın Kırkmağara mevkiindeki bir mağaranın girişinde kaya zeminine işlenmiştir. Son yıllarda gecekondular altında kalarak kaybolan bu mağara cephesindeki mektup 1914 yılında H. von Oppenheim tarafından tespit edilerek yayınlanmıştır (Resim 34). Mektupta şunlar yazılıdır: "**Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adındaki kentine. Ne mutlu beni görmeden bana inanmış olan sana. Çünkü sana devamlı sağlıklılık bahşedecektir. Senin yanına gelmem**

Picture 32. Abgar Ukama, the King of Urfa who exchanged letters with Jesus Christ.

Resim 32. Hz. İsa ile Mektuplaşan Urfa Kralı Abgar Ukkama.

Picture 33. The miraculous Hagion Mandilion of Jesus Christ.

Resim 33. Hz. İsa'nın Mucizevi Mendili.

Picture 34. The Greek Script of the Letter sent to the King of Urfa, Abgar Ukama by Jesus Christ, carved in a Cave in Kırkmağara (from H. Von Oppenheim).

Resim 34. Hz. İsa'nın Urfa Kralı Abgar Ukkama'ya Gönderdiği Mektubun Kırk Mağara'daki Bir Mağara Üzerine Kazınmış Grekçe Metni. (H. Von Oppenheim'dan).

Congratulations to the one who believed in me before seeing me. Because it shall always grant you health. As to what you have written about my coming to you; you should know that it is necessary that I complete everything I am commissioned to do here and after having fulfilled my mission it is necessary that I go back to the One who sent me, to the Father. I am sending you one of my Apostles Adday, also known as Thomas, to cure you, to grant you and your followers eternal life and peace, and also to protect your city from the yoke of the enemy for ever. Amen, the letter of our Lord, Christo...”

That Şanlıurfa was blessed by Jesus Christ and that the first kingdom to adopt Christianity in the world to be Şanlıurfa caused the province to be known as the “blessed city”.

The portrait on the sacred handkerchief named as the “**Hagion Mandilion**” inspired many Byzantine painters and Christian artists later on, and was represented on thousands of icons. In 944 AD the commander of the Byzantine Emperor’s forces in the east, **Ioannes Kurkuas** managed to get hold of this handkerchief, attacking Şanlıurfa and took it to Istanbul with ceremony.

In Edessa (Şanlıurfa) which had adopted Christianity from its earliest years, world’s first and most splendoured churches were built. In the eulogy written for the church built near the cave where Prophet Abraham was born and bearing the name of the **Hagia Sophia Church** in Istanbul, it says: “**this edifice is a world model with regards to moderation and balance. As seas surround the earth, citywalls surround the church. Its dome rises like heavens without columns and golden mosaics shine like stars inside.**” (Picture 35) The 7th century muslim historian **El-Mukaddasi** claims the dome of this edifice ornamented with mosaics to be one of the three wonders of the world up until the construction of **El-Aksa Mosque** in Jerusalem. **El-Mukaddasi** also relates the costly construction texture of Emeviye Mosque in Damascus and Grand Mosque in

hususunda bana yazdıklarına gelince; bilesin ki görevlendirilmiş olduğum her şeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdikten sonra beni göndermiş olana, Baba’ya dönmem gereklidir. Sana ızdıraplarını (hastalığını) iyileştirmek, sana ve seninle olanlara ebedi yaşam ve barış bahşetmek, ayrıca senin şehrine dünyanın sonuna kadar düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havvarilerimden birisini, Thomas da denilen Adday’ı göndereceğim. Amin, efendimiz Christo’nun mektubu”.

Şanlıurfa’nın Hz.İsa tarafından kutsanmış olması, Hristiyanlığı dünyada ilk kabul eden krallığın Şanlıurfa krallığı olması bu ilin “**kutsanan şehir (the blessed city)**” adıyla tanınmasına neden olmuştur.

“**Hagion Mandilion**” adı verilen kutsal mendil üzerindeki portre daha sonra Bizans ressamlarına ve Hristiyan sanatçılara konu olmuş, binlerce ikona üzerine işlenmiştir. M.S. 944 yılında Bizans imparatorunun doğudaki kuvvetlerinin komutanı **Ioannes Kurkuas** Şanlıurfa üzerine yürüyerek bu mendili almayı başarmış ve onu büyük bir törenle İstanbul’a götürmüştür.

Hristiyanlığı ilk yıllarında kabul eden Edessa’da (Şanlıurfa) dünyanın ilk ve en görkemli kiliseleri inşa edilmiştir. Bizans döneminde Hz.İbrahim’in doğduğu mağara yakınına inşa edilen ve İstanbul’daki **Ayasofya Kilisesi**’nin adını taşıyan kilise için zamanında yazılan methiyede şunlar yazılıdır: “**bu bina ölçü ve denge bakımından bir dünya misalidir. Deryalar dünyanın etrafını çevirdiği gibi binanın etrafını da sular çevirmektedir. Kubbesi sütunsuz gök gibi yükselmekte ve içinde altın mozaikler yıldızlar gibi parlamaktadır**” (Resim 35).

VII. yüzyıl İslam tarihçisi El-Mukaddesi Kudüs’te El-Aksa Camisi yapılmaya kadar bu kilisenin mozaikli kubbesi dünyanın üç harikasıdan biri olduğunu söylemektedir. **El-Mukaddesi** ayrıca, İslamda israf ve lüksün haram olmasına rağmen Şam Emeviye ve Harran Ulu Camilerinin hiç bir masraftan kaçınılmayarak ihtişamlı yapılmasının

Harran despite the fact that extravagance and luxury is strictly forbidden by Islam to the consideration that “**the mosques of Islam not to stay behind the churches in Edessa in magnificence**”. From this expression, it is understood that the churches in Edessa were really magnificent at that time.

In the fifth century Edessa was a Christian city. The monasteries and the students of the academies of this town were famous for their knowledge in theology and their piety. In the monasteries and caves on the mountains outside the city, thousands of monks were residing. **Kasr-ül Benat, Sene Mağara, Çatalat** on Tektek Mountains, **Deyr Yakub** located on the hills in the south of the city center, **Çardak** monasteries in the south-west and the churches converted from ancient rock mine caves are centers of monks that have reached our day. These monks abstaining from meat, bread and wine would live on herbs, resided in the mountains and prayed all day singing hymns. (Picture 36,37)

Crowded pilgrim groups from all over the Christian world would visit holy Edessa and the sacred tombs of Apostle **Thomas (Adday)** and **Abgar**, martyrs **Shmona, Saint Ephraim, Saint Thomas, Saint Cosmas and Saint Damian** located here.

Saint Jacob of Suruç, one of the commonly known saints of the christian world and who showed miracles at the age of three, was born in Suruç in 45 kilometres distance to Şanlıurfa in 451 AD, he studied literature, music and history in the famous university of Şanlıurfa.

Saint Jacob well known with the nicknames “**Burd’ona**” and “**Zanzalos**” who congregated the monophysites referred to as Jacobens later on was born in **Tella** (Viranşehir today) 90 kilometres to the east of Edessa and died in Egypt in 578. His corpse was brought to Viranşehir in 622 and buried in the **Fisilta Monastery** built by him before.

Philosopher and musician **Bar Daişan** of Şanlıurfa had performed music, during the religious rite in the churches of Şanlıurfa for the first time in the world. The church music had spread from Şanlıurfa to all the Christian communities.

nedenini “**İslamın camileri Edessa kiliselerinin ihtişamından geri kalmasın**” düşüncesine bağlamaktadır. Buradan da Edessa’daki kiliselerin çok ihtişamlı olduğu anlaşılmaktadır.

Beşinci yüzyılda Edessa bir Hristiyan şehri idi. Bu şehrin manastırları ve akademilerindeki öğrenciler ilahiyat bilgileri ve dindarlıkları ile ünlü idi. Şehrin dışındaki dağlardaki manastırlarda ve mağaralarda binlerce keşiş yaşıyordu. Tektek Dağları’ndaki **Kasr-ül Benat, Sene Mağara, Çatalat**, şehir merkezinin güneyindeki tepelerde yer alan **Deyr Yakub**, güney batısındaki **Çardak** Manastırları ve antik taş ocağı mağaralardan dönüştürülen kiliseler günümüze ulaşmış keşiş merkezleridir. Et, ekmek yemeyen, şarap içmeyen bu keşişler ot ile beslenirler, dağlarda otururlar ve Allah’a dua edip ilahiler söylerlerdi (Resim 36,37).

Tüm Hristiyanlık dünyasından kalabalık hacı toplulukları kutsal Edessa’yı ve burada bulunan havvari **Thomas’ın (Adday)** ve **Abgar’ın**, martirlerden **Shmona, Aziz Ephraim, Aziz Thomas, Aziz Cosmas** ve **Aziz Damian’ın** kutsal mezarlarını ziyaret ederlerdi.

Hristiyan dünyasının ünlü azizlerinden olan ve henüz üç yaşında iken kerametler gösteren **Suruçlu Aziz Yakub**, Şanlıurfa’ya 45 km. mesafedeki Suruçta 451 yılında doğmuş, Şanlıurfa’nın ünlü üniversitesinde edebiyat, musiki ve tarih okumuştur.

Sonraları kendi adıyla “**Yakubilik**” olarak anılan **Monofizitler**’i toparlayan, **Burd’ona** veya **Zanzalos** lakablarıyla ünlü **Aziz Yakub** 500 yıllarında Edessa’nın 90 km. doğusundaki **Telia**’da (bugünkü Viranşehir) doğmuş, 578’de Mısır’da ölmüştür. Cesedi 622 Viranşehir’e getirilerek kendisi tarafından daha önce inşa edilmiş olan **Fisilta Manastırı**’na gömülmüştür.

Şanlıurfalı filozof ve müzisyen **Bar Daişan** dini ayin ile müziği dünyada ilk kez Şanlıurfa kiliselerinde icra etmiş ve kilise müziği geleneği Şanlıurfa’dan bütün Hristiyan alemine yayılmıştır.

Picture 35. A Piece of Mosaic with the Portrait of Jesus Christ estimated to be pertaining to one of the churches of Urfa. (Urfa Museum)
 Resim 35. *Urfa Kiliselerinden Birine Ait olduğu Tahmin Edilen Hz. İsa Mozaïği.*(Urfa Müzesi)

Picture 36. The Senc Cave.
 Resim 36. *Sene Mağara*

Picture 37. Çatalat.
 Resim 37. *Çatalat.*

THE CHRISTIAN CONSTRUCTIONS IN ŞANLIURFA

In Şanlıurfa which was the first place to accept Christianity as the official religion, the world's most magnificent churches had been built, however only the remnants of a few pertaining to the fifth century could reach our day.

DEYR YAKUB (JACOB'S MONASTERY)

Deyr Yakub, in 4 kilometres distance to the tomb of prophet Job in the city center is colloquially referred to as "**Nemrud's Throne**" or "**the demon's mill**". At the top of a mountain here, the remnants of memorials built by **Sharedu**, the son of the king of Edessa **Abgar Ma'nu** for the family members in the 1st century BC during the idolater period. (Picture 38) The east side of the ground floor of the two storey, square shaped construction that lies on the east-west direction is a three-storey memorial tomb. (Picture 39)

The room of the tomb where the kings of Edessa are supposed to lie in and the main entrance to which is from the ground floor is comprised of three arched arkosoliums in the north, south and the east. The upperpart of the arkosoliums are covered with huge lento stones. On the east side of this part's entrance door on the ground floor, a bird figure facing right is carved from the profile by the grafitto technique. This bird figure symbolizing the soul's slipping away like a bird is also carved on many tombs in Islamic periods. The ground floor of the main part of the monastery apart from the memorial is joined to the memorial room with three arkosoliums and also to the memorial of, **Amashamash, wife of Sharedu son of Ma'nu**, in the north by marbled corridors. (Picture 40) The entrance to the ground floor is from the devastated portal in the north. An extending embossed male figure is carved on a block of stone that presumably had fallen from the portal. Beside this figure with head over pillow, there are two other much smaller figures carved from the façade comprising of a woman sitting on a chair and a man.

ŞANLIURFA'DAKİ HİRİSTİYANLIK YAPILARI

Hiristiyancılığın devlet dini olarak dünyada ilk kabul gördüğü yer olan Şanlıurfa'da dünyanın en görkemli kiliseleri inşa edilmiş, ancak bunlardan V. yüzyıla ait olanların bir kısmının kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir.

DEYR YAKUB (YAKUB MANASTIRI)

İl merkezindeki Eyyub Peygamber makamının 4 km. batısında bulunan **Deyr Yakub**, Halk arasında "**Nemrud'un Tahtı**" ya da "**Cin Değirmeni**" olarak anılmaktadır. Buradaki yüksek bir dağın tepesinde M.Ö. I. yüzyılda (putperest dönem) Edessa Kralı **Abgar Ma'nu**'nun oğlu **Şaredu**'nun aile fertleri için inşa edilmiş anıt mezar kalıntıları yer almaktadır (Resim 38). Bazı kaynaklarda manastır olarak adlandırılan, doğu batı istikametinde dikdörtgen planlı iki katlı büyük yapı kalıntısının zemin katının doğu kesimi üç katlı anıt mezardır (Resim 39). Edessa Krallarının yattığı tahmin edilen ve esas girişi zemin kattan olan mezar odası kuzey, güney ve doğuda kemerli birer arkosoliumdan oluşmaktadır. Arkosoliumların üzerleri büyük lento taşlarla örtülüdür. Bu bölümün zemin kattaki giriş kapısının sol tarafında çizikleme tekniğinde (grafitto) sağa bakar vaziyette profilden bir kuş figürü işlenmiştir. Ruhun bir kuş gibi uçup gitmesini sembolize eden bu figür İslami dönemlerde de bir çok mezara işlenmiştir. Büyük yapının anıt mezar dışında kalan esas kısmının zemin katı kemerli koridorlarla üç arkosoliumlu mezar odasına ve ayrıca kuzeydeki **Ma'nu oğlu Şaredu'nun karısı Amaşşamaş** 'nın anıt mezarına bağlanmaktadır (Resim 40). Zemin kata giriş, kuzeydeki yıkık kapıdan olmaktadır. Bu kapıdan düştüğü anlaşılan blok bir taş üzerine, uzanmış vaziyette bir erkek figürü kabartması işlenmiştir. Başını yastığa koymuş bu figürün yanında daha küçük boyutta cepheden, bir sandalyede oturur vaziyette biri kadın, diğeri erkek iki figür bulunmaktadır.

Picture 38. The Deyr Yakub Memorial Tomb and Constructions of Monastery.
 Resim 38. Deyr Yakub Anıt Mezar ve Manastır Yapıları.

Picture 39. The Arches of the Ground Floor of the Memorial Tomb.
 Resim 39. Anıt Mezar Zemin Kat Kemerleri.

The first line of the two lined inscription found under the window by the eastern façade of the square shaped three-storey memorial in the north of the grand monastery is written in Greek while the second line is in Syriac. In both lines, “**Amashamash, wife of Sharedu son of Ma’nu**” is written. Considering that the Arryo dynasty had reigned in the 1st century BC, it is understood that the memorials belonged to the pre-Christian paganist (idolater) period and that the upper part of the ground floor joining the memorial rooms of the great building were used as an idolater shrine. Yet it is predicted that this shrine was used as a monastery in the time of **Saint Jacob of Suruç** (451-521 AD) who was renowned for his miracles and prophecies and who had been promoted to the bishopric of Suruç. This may be the reason why the place is referred to as **Deyr Yakub** (Jacob’s Monastery). The monk rooms carved into the rocks on the eastside of the monastery support this hypothesis. (Picture 41)

The cross badge carved on the stone lock of the northern arcossolium arch on the ground floor of the great memorial demonstrate that the place was also used as a graveyard for the royal family back in the days of Christianity.

The natives also believe that Prophet Jacob had stayed here and the name Deyr Yakub was given because of that.

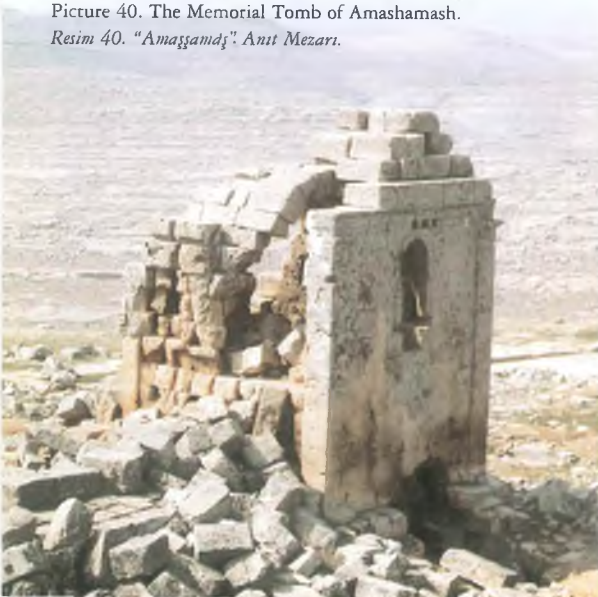
Büyük yapının kuzeyindeki dikdörtgen planlı üç katlı anıt mezarın doğu cephesindeki pencerenin altında yer alan iki satır kitabenin üst satırı Grekçe, alt satırı Süryanicedir. Her iki kitabede “**Ma’nu oğlu Şaredu’nun karısı Amaşşamaş**” yazılıdır. Arryo hanedanının M.Ö.I. yüzyılda yaşadığı dikkate alınacak olursa mezarların Hristiyanlık öncesi paganist (putperest) döneme ait olduğu ve büyük yapının mezar odalarına bağlanan zemin katı üzerinin putperest tapınağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu tapınağın M.S.V. yüzyılda kerametleri ve kehanetleri ile ünlü olan ve Suruç Episkoposluğuna kadar yükselmiş bulunan **Suruçlu Aziz Yakub** zamanında (M.S.451-521) manastır olarak kullanıldığı ve bundan ötürü **Deyr Yakub** (Yakub’un Manastırı) olarak anıldığı tahmin edilmektedir. Manastırın doğusunda kayaya oyulmuş keşiş odaları bu tahmini güçlendirmektedir (Resim 41).

Büyük mezarın zemin kattaki güney arcossolium kemerinin kilit taşına işlenmiş olan haç rozetinden burasının Hristiyanlık döneminde de kraliyet ailesi tarafından mezar olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Ayrıca halk arasında **Yakub Peygamber**’in burada kaldığına ve **Deyr Yakub** adının bundan dolayı verildiğine inanılmaktadır.

Picture 40. The Memorial Tomb of Amashamash.
Resim 40. “Amaşşamaş” Anıt Mezarı.

Picture 41. The Monk caves in Deyr Yakub.
Resim 41. Deyr Yakub’ta keşiş odaları.

TELLA (VİRANŞEHİR) MARTYRION

The remnants of the octogonal formed construction which is one of the largest examples of Christian architectural style during the Byzantine period in Şanlıurfa show that the 34.5 x 32 m. diametered dome of the martyrion was fixed above the eight columns built from basalt stones. Only one of the columns of the dome could reach our day whereas all of the eight columns were still standing at the beginning of this century. (Picture 42)

Situated in the midst of a big necropolis, it is predicted that the edifice had been built as a martyrion in the name of an important saint between the 4th and 5th centuries. Yet one must also consider the possibility that such a magnificent martyrion may be the *Fisilta Monastery* where **Mar Yakub** was buried. Yakub who had managed to bring together the scattered monophysite Syriac community and who had been honoured with the title of "*Tibelo*" (the universal metropolitan) died in Egypt in 578 and his corpse was brought to Viranşehir in 622.

The numerous mosaic pieces found among the ruins show that the martyrion was ornamented richly with mosaics.

Picture 42. Remainings from Viranşehir Martyrion.
Resim 42. Viranşehir Martyrionu Kalıntıları.

TELLA (VİRANŞEHİR) MARTYRIONU

Bizans dönemi Hristiyanlık yapılarının Şanlıurfa bölgesindeki en büyük örneklerinden olan oktagon (sekizgen) planlı bu yapının 34.5 x 32 m. çapındaki kubbesinin bazalt taşından örülmüş sekiz paye üzerine oturduğu mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır (Resim 42). Yüzyılımızın başlarında sekiz payesinin tamamını ayakta olan bu yapının günümüze sadece bir payesi gelebilmiştir.

Büyük bir nekropolün ortasına inşa edildiği anlaşılan bu yapının önemli bir aziz için Martyrion olarak IV.-V. yüzyıllar arasında inşa edilmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak böylesine görkemli bir martyrion'un Viranşehir'de doğan, sonraları kendi adıyla "*Yakubilik*" olarak anılan "*Monofizit*" Süryani cemaatini dağınık bir halden kurtarıp toparlayan ve "*Tibelo*" (Evrensel Metropolit) ünvanına kadar yükselen, 578'de Mısır'da ölen, cesedi 622'de Viranşehir'e getirilen **Mar Yakub**'un gömüldüğü *Fisilta Manastırı* olma ihtimalini de düşünmek gerekmektedir.

Kalıntılar arasında bulunan çok sayıda mozaik tanesinden yapının zengin mozaik süslemeli olduğu anlaşılmaktadır.

SAINT STEPHEN CHURCH

This church had been converted from an old synagogue by **Bishop Rabula** who died around 435-436 AD. The construction which was called as “**the scarlet church**” with regard to the abundance of the red coloured marble columns had been replaced by the **Grand Mosque** around 1170-1175 during the Zangids period and the belfry of the church was utilized as a minaret (Picture 43)

The courtyard walls of Saint Stephen Church, the courtyard doors opening to Yıldız Square and Karanlık Kapı Street, some columns and column heads in the courtyard of the mosque have managed to reach our day.

ÇARDAK MONASTERY

This monastery whose ruins are located on the mountains approximately 1 kilometer northwest to **Deyr Yakub** is supposed to have been built during the 5th century for the retreating monks (Picture 44). There are several cisterns around the monastery that supplied water for the monks and also many rock graves.

AZİZ STEPHAN KİLİSESİ

Bu kilise, M.S.435-436’da ölen **Piskopos Rabula** tarafından eski bir Sinagog’dan dönüştürülmüştür. Kırmızı renkteki mermer sütunlarının çokluğu nedeniyle “**Kızıl Kilise**” olarak adlandırılan bu yapının yerine 1170-1175 Zengiler döneminde bugünkü **Ulu Cami** inşa edilmiş, kilisenin çan kulesi minare olarak değerlendirilmiştir (Resim 43).

Aziz Stephan Kilisesi’nin avlu duvarları, Yıldız Meydanı ve Karanlık Kapı Sokağı’na açılan avlu kapıları, cami avlusundaki bazı sütun ve sütun başlıkları günümüze kadar ulaşmıştır.

ÇARDAK MANASTIRI

Deyr Yakub’un kuş uçuşu 1 km. kuzey batısındaki dağlar üzerinde kalıntıları yer alan bu manastırın V. yüzyılda inzivaya çekilen keşişler için yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Resim 44). Manastırın çevresinde Keşişlerin su ihtiyacını karşılayan çok sayıda sarnıç ve kaya mezarı yer almaktadır.

Picture 43. The Belfry of Saint Stephen Church (the Grand Mosque).

Resim 43. Aziz Stephan Kilisesi’nin Çan Kulesi (Ulu Cami).

NORHUT CHURCH

An important part of the basilica formed church dated back to the 5th century Byzantine period in the Norhut Village of Halfeti District has managed to reach our day. (Picture 45)

Apart from these constructions built in Christian architectural style of the Byzantine period, there are 4 churches in Şanlıurfa city center left from the second half of the 18th century: **Apostles Church (Fırfırlı Church), Saint Paul-Saint Peter Church, Saint George Church** and the **Fırfırlı Church**. (Picture 46-51) Apostles Church had been converted into Fırfırlı Mosque while Saint George Church became **Circis Peygamber Mosque** and the Great Church became Selahaddin Eyyubi Mosque. Although without a congregation, the Saint Paul- Saint Peter Church nearing destruction was restored and regenerated as a tribute to the world culture by the Governorship of Şanlıurfa between 1998 and 1999.

NORHUT KİLİSESİ

Halfeti İlçesi Norhut Köyünde yer alan ve V.yüzyıl Bizans dönemine tarihlenen üç nefli bazilikal planlı bu kilisenin önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır (Resim 45).

Hristiyan dünyasının Bizans dönemine ait bu önemli yapıları dışında Şanlıurfa il merkezinde XVIII. yüzyıl ikinci yarısından kalma **Fırfırlı Kilise, Aziz Paulos-Aziz Petrus Kilisesi, Aziz George Kilisesi** ve **Büyük Kilise** olmak üzere 4 kilise bulunmaktadır (Resim 46,47,48,49,50,51,). Bunlardan Fırfırlı Kilise Fırfırlı Camii'ne, Aziz George Kilisesi Circis Peygamber Camii'ne, Büyük Kilise ise Selahaddin Eyyubi Camii'ne dönüştürülmüştür. Yıkılmaya yüz tutmuş Aziz Paulus-Aziz Petrus Kilisesi cemaati olmamasına rağmen 1998-1999 yıllarında Şanlıurfa Valiliğince restore edilerek dünya kültürüne kazandırılmıştır.

Picture 44. The Remnants of Çardak Monastery.
Resim 44. Çardak Manastırı Kalıntıları.

Picture 45. Norhut Church.
Resim 45. Norhut Kilisesi.

Picture 46. Fırırlı Church (Fırırlı Mosque).
Resim 46. Fırırlı Kilise (Fırırlı Cami).

Picture 47. The Interior of Fırırlı Mosque.
Resim 47. Fırırlı Cami İçten Görünüm.

Figure 48. Saint Paul- Saint Peter Church. (Reji)
 Şim 48. Aziz Paulos - Aziz Petrus Kilisesi (Reji)

Figure 49. Saint George Church (Prophet Circis Mosque)
 Şim 49. Aziz George Kilisesi (Circis Peygamber Camii)

Picture 50. The Grand Church (Selahaddin Eyyubi Mosque) Western Façade.
 Resim 50. Büyük Kilise (Selahaddin Eyyubi Camii) Batı Cephesi

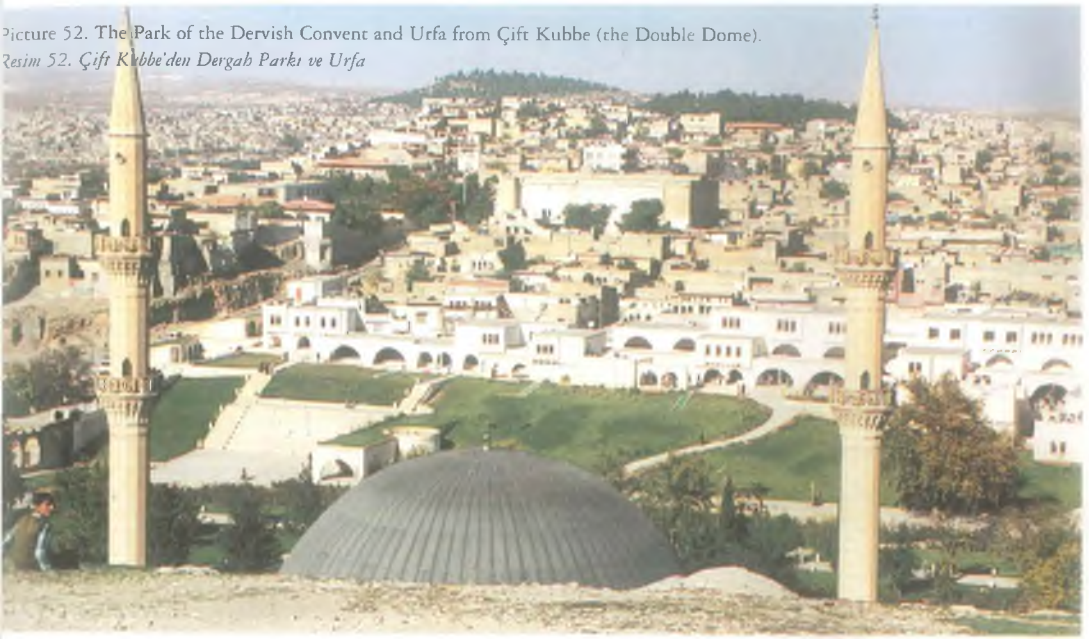
Picture 51. The Interior of the Grand Church (Selahaddin Eyyubi Mosque).
 Resim 51. Büyük Kilise İçten Gönünüm.

ŞANLIURFA DURING THE ISLAMIC PERIOD

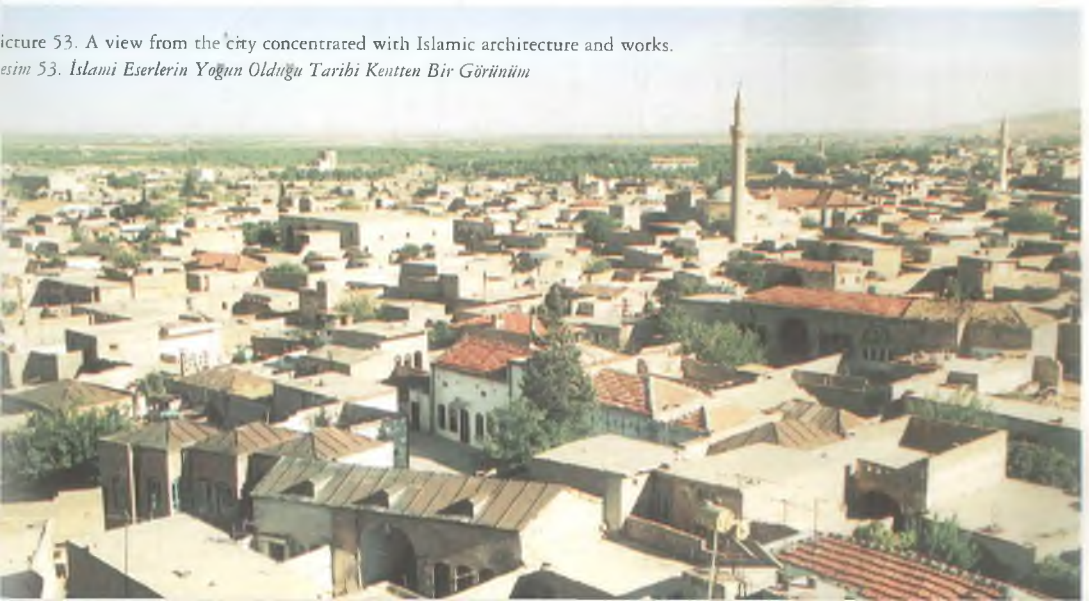
Şanlıurfa having accepted Christianity in its earliest years, converted to Islam during its first years in the same way. Islam was introduced to Şanlıurfa in 639 AD by Caliph **Omar**. After **İmadaddin Zangi** had captured the city from the Crusaders in 1145, Şanlıurfa submitted to the rule of Islam completely and had been enriched by exquisite architectural works ever since (Picture 52-68).

İSLAMİ DÖNEMDE ŞANLIURFA

Hristiyanlığı ilk yıllarında kabul eden Şanlıurfa, Müslümanlığı da ilk yıllarında kabul etmiştir. M.S. 639 yılında **Hz.Ömer** zamanında İslamiyetle tanışan Şanlıurfa 1145 yılında **İmadeddin Zengi**'nin şehri Haçlılardan alması ile tamamen İslam hakimiyetine girmiş ve o tarihten bu yana zengin mimari eserlerle donatılmıştır (Resim 52-68).

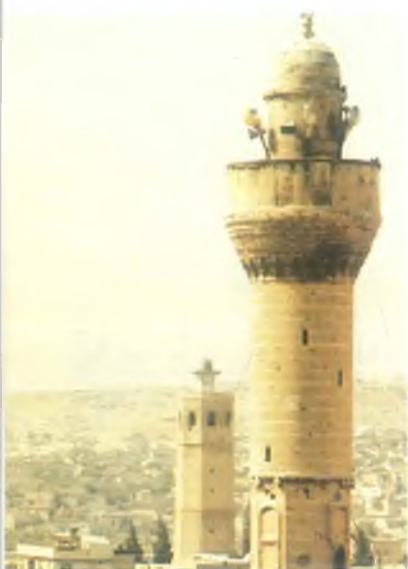

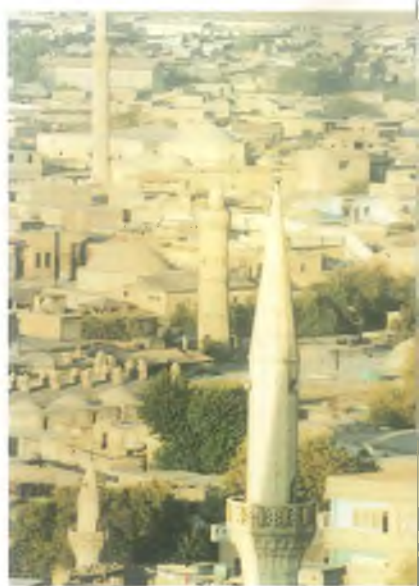
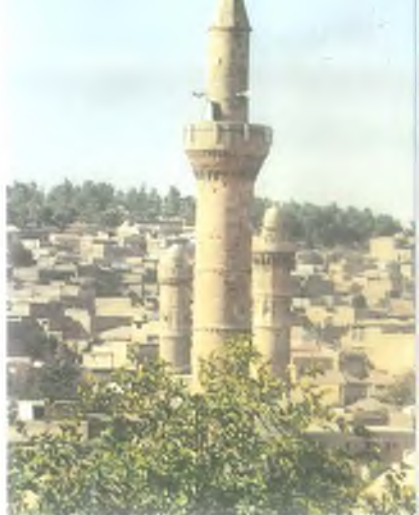
Picture 52. The Park of the Dervish Convent and Urfa from Çift Kubbe (the Double Dome).
Resim 52. Çift Kubbe'den Dergah Parkı ve Urfa

Picture 53. A view from the city concentrated with Islamic architecture and works.
Resim 53. İslami Eserlerin Yoğun Olduğu Tarihi Kentten Bir Görünüm

68 Şanlıurfa Minareleri.
Şanlıurfa'dan Minareler

MAUSOLEUM OF IMAM BAKIR

Ebu Cafer Imam Muhammed Bakır, fifth of the twelve imams (successors of Prophet Mohammed) had fought for the conquest of Şanlıurfa and Harran in Caliph Omar's period (638 AD) and a mausoleum was built in **Imam Bakır Village**, 3 kilometers to the west of Harran for his finger martyred in war.

CABİR EL-ENSAR MOSQUE AND MAUSOLEUM

Cabir bin Abdullah who had fought many wars with Prophet Mohammed and fought for the conquest of Damascus after his death, joined Caliph Omar during the conquest of Şanlıurfa and Harran. A mausoleum and mosque were built at the location where he lost an organ during the fight, 20 kilometres to the north of Harran. (Picture 69)

HARRAN GRAND MOSQUE

When the commander of muslim armies **İyaz bin Ganem** had conquered Harran in 639 during **Caliph Omar** period he converted the temple of **Sin**, the god of moon for idolaters, into a mosque and gave them a new place to build their own temples.

Marwan II. who had made Harran the capital of the Umayyad State between 744-750, replaced the mosque built by **İyaz bin Ganem** by the greater and magnificent Harran Grand Mosque. (Picture 70,71)

Harran Grand Mosque which had been restored and supplemented during the Ayyubid period is recognized as the first, largest and most richly stone-ornamented mosque in Anatolia. (Picture 72)

İMAM BAKİR TÜRBESİ

Oniki İmam'dan beşincisi olan **Ebu Cafer İmam Muhammed Bakır** Hz. Ömer zamanında Şanlıurfa ve Harran'ın fethine katılmış (M.639) ve şehit düşen parmağı için Harran'ın 3 km. doğusundaki **İmam Bakır Köyü**'nde bir türbe yapılmıştır.

CABİR EL-ENSAR CAMİİ VE TÜRBESİ

Hazreti Peygamber ile bir çok savaşa katılan, Hz. Peygamberin vefatından sonra Şam'ın fethinde bulunan **Cabir bin Abdullah** Hz.Ömer zamanında Harran ve Şanlıurfa'nın fethine katılmış ve Harran'ın 20 km. kuzeyinde şehit düşen bir uzvunun gömüldüğü yere bir türbe (meşhed) ve cami yapılmıştır (Resim 69).

HARRAN ULU CAMİSİ

Hz.Ömer zamanında İslam orduları komutanı **İyaz bin Ganem** 639 yılında Harran'ı alınca putperestlerin ay tanrısı **Sin** mabedini camiye çevirmiş, onlara kendi mabedlerini yapmaları için başka bir yer vermiştir.

744-750 yılları arasında Harran'ı Emevi Devleti'nin başkenti yapan **II. Mervan**, **İyaz bin Ganem**'in yaptırdığı bu caminin yerine daha büyük ve görkemli Harran Ulu Camii'ni inşa ettirmiştir (Resim 70,71).

Eyyubiler döneminde onarım geçiren ve ilaveler yapılan Harran Ulu Camii, Anadolu'nun ilk camii, en büyük camii ve en zengin taş süslemeli camii olma özelliklerine sahiptir (Resim 72).

Picture 69. Cabir El-Ensar Mosque and Mausoleum.
Resim 69. Cabir El-Ensar Camii ve Türbesi

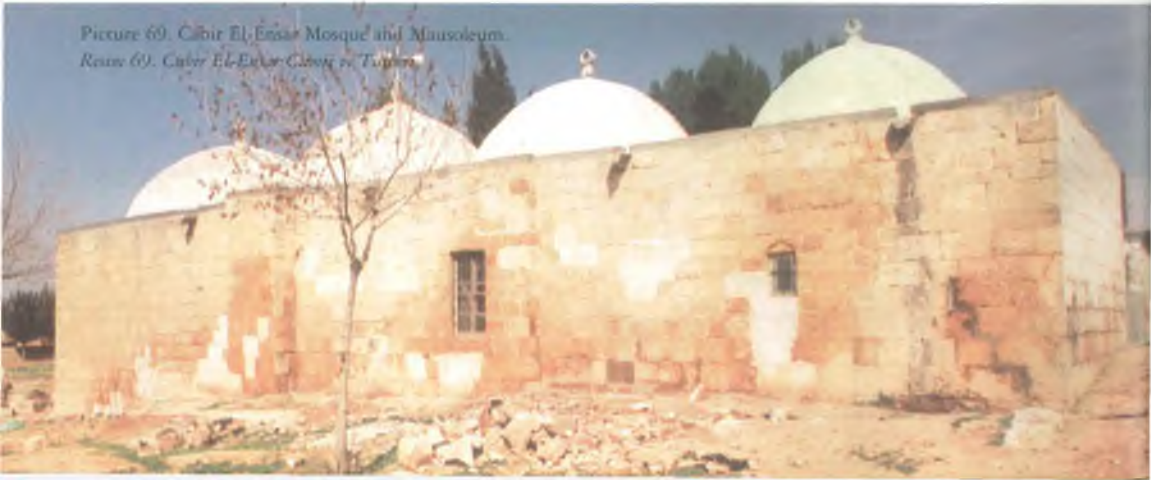

Figure 70. The Eastern Wall of the Harran Grand Mosque and the Minaret.

Figure 71. The Eastern Façade of the Harran Grand Mosque (Oil on Canvas by Nihat Küçüköğlü)

Resim 71. Harran Ulu Camii Doğu Cephesi (Yağlıboya Tablo: Nihat Küçüköğlü).

Picture 72. A Column from the Harran Grand Mosque (Uşak Museum)

Resim 72. Harran Ulu Camii'na Saitan Urfa Müzesi'nden

HAYAT EL-HARRANI MOSQUE AND MAUSOLEUM

Sheikh Yahya Hayat El Harrani is a prominent Muslim scholar who had lived in Harran in the 12th century and died in 1185. His mausoleum and mosque bearing his name are situated in the graveyard outside the eastern citywalls of Harran (Picture 73). He is accepted as one of the four eminent Muslim scholars whose deeds continue to contribute to humanity even after death, according to the Muslim belief. Therefore his mausoleum has attracted a great number of visitors since the day it was built.

THE OLD ÖMERİYE MOSQUE

The mosque in the Kazancı Bazaar site in Şanlıurfa city center, is said to have been built during Caliph Omar period. Yet the architectural marks and present inscriptions show that the mosque has gone through serious changes since 1301 (Picture 74).

HAYAT EL-HARRANİ CAMİİ VE TÜRBEŞİ

Şeyh Yahya Hayat El-Harrani XII. yüzyılda Harran'da yaşamış ve 1185 tarihinde Harran'da vefat etmiş büyük bir İslam alimidir. Türbesi ve kendi adını taşıyan camisi Harran'ın doğu surları dışarısındaki mezarlık içersindedir (Resim 73).

İslam inancına göre öldükten sonra tasarrufu devam eden dört büyük islam aliminden biri olarak kabul edilen Şeyh Yahya Hayat El-Harrani'nin türbesi yapıldığı tarihten bu yana çok sayıda ziyaretçi çekmektedir.

ESKİ ÖMERİYE CAMİİ

Şanlıurfa il merkezi, Kazancı Pazarı mevkiindeki bu caminin Hz. Ömer zamanında yaptırıldığı söylenilmektedir (Resim 74). Ancak mimari izlerden ve mevcut kitabelerden 1301 tarihinden itibaren caminin önemli değişiklikler geçirdiği anlaşılmaktadır.

Picture 73. The Mausoleum of Hayat El-Harrani.
Resim 73. Hayat El-Harrani Türbesi

Picture 74. The Niche and the Pulpit of Ömeriye M
Resim 74. Ömeriye Camii Mihrap ve Mimbri.

ŞANLIURFA GRAND MOSQUE

It had been built during the Zangids period (1170-1175) in place of **Saint Stephen Church** pertaining to the Byzantine period. The belfry of the church was utilized as the minaret of the mosque. (Picture 75)

Şanlıurfa Grand Mosque with its three landings parallel to the niche and dome fronting the niche has an important place in Anatolian mosque architecture being the first mosque to comprise a last congregation section. (Picture 76)

ŞANLIURFA ULU CAMİİ

Bizans dönemine ait **Aziz Stephan Kilisesi**'nin yerine Zengiler döneminde (1170-1175) inşa edilmiştir. Kilisenin çan kulesi minare olarak değerlendirilmiştir (Resim 75).

Mihraba paralel üç sahımlı ve mihrap önü kubbeli Şanlıurfa Ulu Camii, Anadolu cami mimarisinde son cemaat yerinin ilk defa ortaya çıktığı cami olması bakımından önem taşımaktadır (Resim 76).

Picture 75. The Grand Mosque and its Minaret.
Resim 75. Ulu Cami ve Minaresi.

Picture 76. -The Grand Mosque, General View.
Resim 76. Ulu Cami Genel Görünüm.

SHEIKH MAS'UD CONVENT AND MAUSOLEUM

Sheikh Mas'ud, one of the students of **Hodja Ahmet Yesevi** is a heroic dervish who played an active role in the adaptation of Anatolia into Islam and Turkish influence. Between 1144-1182 and 1182-1236, when **Zangids** and **Ayyubis** reigned over **Şanlıurfa** respectively, he came to **Şanlıurfa** with his students from **Nisabur** near **West Turkistan** and built this convent upon the mountainous area in the north of the city. (Picture 77)

In each of the exedras of the four-exedra dervish lodge built in Seljuk architectural style as an academy (medrese), sciences concerning one of the four sects of Islam were studied. It is written in the Arabic inscription carved on the cistern located 100 kilometres to the west of the convent that the cistern had been built by **Mas'ud**, the son of **Said** from **Nisabur** in 1183.

It is said about the five tombs on the basement of the convent that one belongs to **Sheikh Mas'ud**, one to her sister and the other three belong to **Sheikh Mas'ud's** students.

Picture 77. The Convent of Sheikh Mas'ud.
Resim 77. Şeyh Mes'ud Zaviyesi.

ŞEYH MES'UD ZAVİYESİ VE TÜRBESİ

Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden olan **Şeyh Mes'ud**, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında görev almış bir **Alperen**'dir. Türk devletlerinden **Zengiler** ve **Eyyubiler**'in **Şanlıurfa**'ya hakim oldukları 1144-1182 / 1182-1239 tarihlerinde **Batı Türkistan** yakınlarındaki **Nişabur** şehrinden öğrencileri ile birlikte **Şanlıurfa**'ya gelerek şehrin güneyindeki dağlık alanda bu zaviyeyi (tekke) kurmuştur (Resim 77).

Dört eyvanlı Selçuklu medreseleri planında inşa edilen zaviyenin her bir eyvanında dört İslam mezhebinden biri ile ilgili ilimler tahsil ediliyordu. Zaviyenin 100 m. batısındaki sarnıç üzerinde bulunan Arapça kitabe sarnıcın 1183 tarihinde **Nişaburlu Said oğlu Mes'ud** tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

Zaviyenin bodrum katındaki beş mezardan birinin **Şeyh Mesud'a**, birinin **O'nun** kız kardeşine, diğer üçünün **Şeyh Mes'ud'un** öğrencilerine ait olduğu söylenilmektedir.

Picture 78. The Interior of Rızvaniye Mosque.
Resim 78. Rızvaniye Camii İç Görünüm.

RIZVANIYE MOSQUE AND MEDRESSE

It is written in some sources that in place of this elegant mosque which is situated on the north side of the **Lake Halil-ür Rahman**, **Saint Thomas Church** once stood during the Byzantine period. Lake Halil-ür Rahman is believed to have formed at the point where Prophet Abraham fell down on when he was thrown into fire.

Rızvaniye Mosque had been built by **Rızvan Ahmet Pasha**, the Ottoman Mayor of Rakka, in 1716 together with the medresse surrounding the courtyard. (Picture 78,79)

The wooden ornamented door and the muazzin's place left from the construction days are fine examples of Ottoman wood-carving. Furthermore the courtyard and the interior doors of the mosque made of two coloured stones and the raised snake figures wrapped around each other on the two sides of the door are significant as examples of stone-carving.

RIZVANIYE CAMİİ VE MEDRESESİ

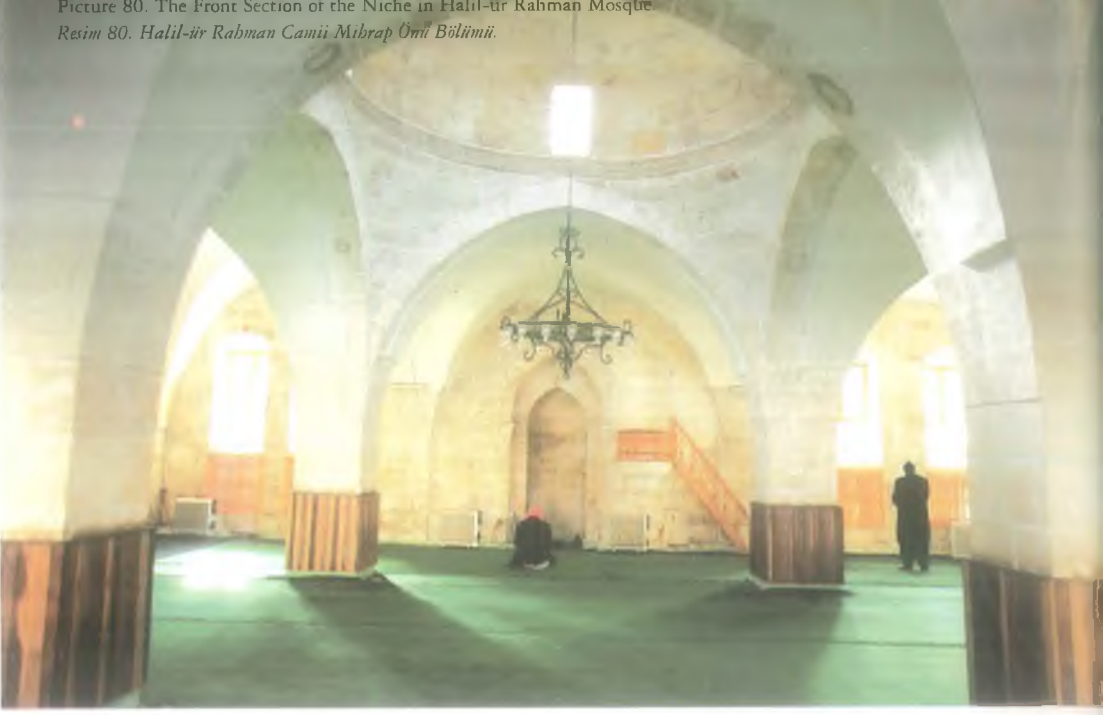
İbrahim Peygamber'in ateşe atıldığında düştüğü yerde oluşan **Halil-ür Rahman Gölü'nün** kuzey kenarında yer alan bu zarif caminin yerinde Bizans döneminde **Aziz Thomas Kilisesi'nin** bulunduğu bazı kaynaklarda kayıtlıdır.

Rızvaniye Camii 1716 tarihinde Osmanlıların Rakka Valisi **Rızvan Ahmet Paşa** tarafından avlusunu çevreleyen medresesi ile birlikte inşa edilmiştir (Resim 78,79).

Caminin inşa tarihinden kalma ahşap süslemeli kapısı ile müezzin mahfili Osmanlı ağaç işçiliğinin güzel örneklerindendir. Ayrıca, caminin iki renkli taşlardan yapılmış avlu kapısı ve harim kapısı, bu kapının yanlarında yer alan birbirine zincirleme dolanmış yılan kabartmaları taş işçiliği bakımından önem arz etmektedir.

Picture 79. Halil-ür Rahman Lake and Rızvaniye Mosque.
Resim 79. Halil-ür Rahman Gölü ve Rızvaniye Camii.

HALİL-UR RAHMAN MOSQUE

The mosque situated on the southwestern side of the **Lake Halil-ür Rahman** had been built in 1211 by the **Ayyubis**, one of the muslim Turkish states. According to some sources, in the place of the mosque, **Mother Mary Church** once stood dating back to 504, during the Byzantine period.

The string of pearls and akantus leaf shaped borders extending on the horizontal bands and the column heads ornamented with akantus leaves found on the upperpart of the square-formed minaret of the mosque reflect the Byzantine period ornamenting style and bring into mind the possibility that the minaret may have previously been the belfry of the Mother Mary Church pertaining to the Byzantine period. In the Arabic inscription that might have been carved later on, upon the northern and western façades of the minaret, it is written that the mosque had been built by the decree of **Melik Eşref Muzafferüddin Musa** of the Ayyubis in 1211 (Picture 80,81)

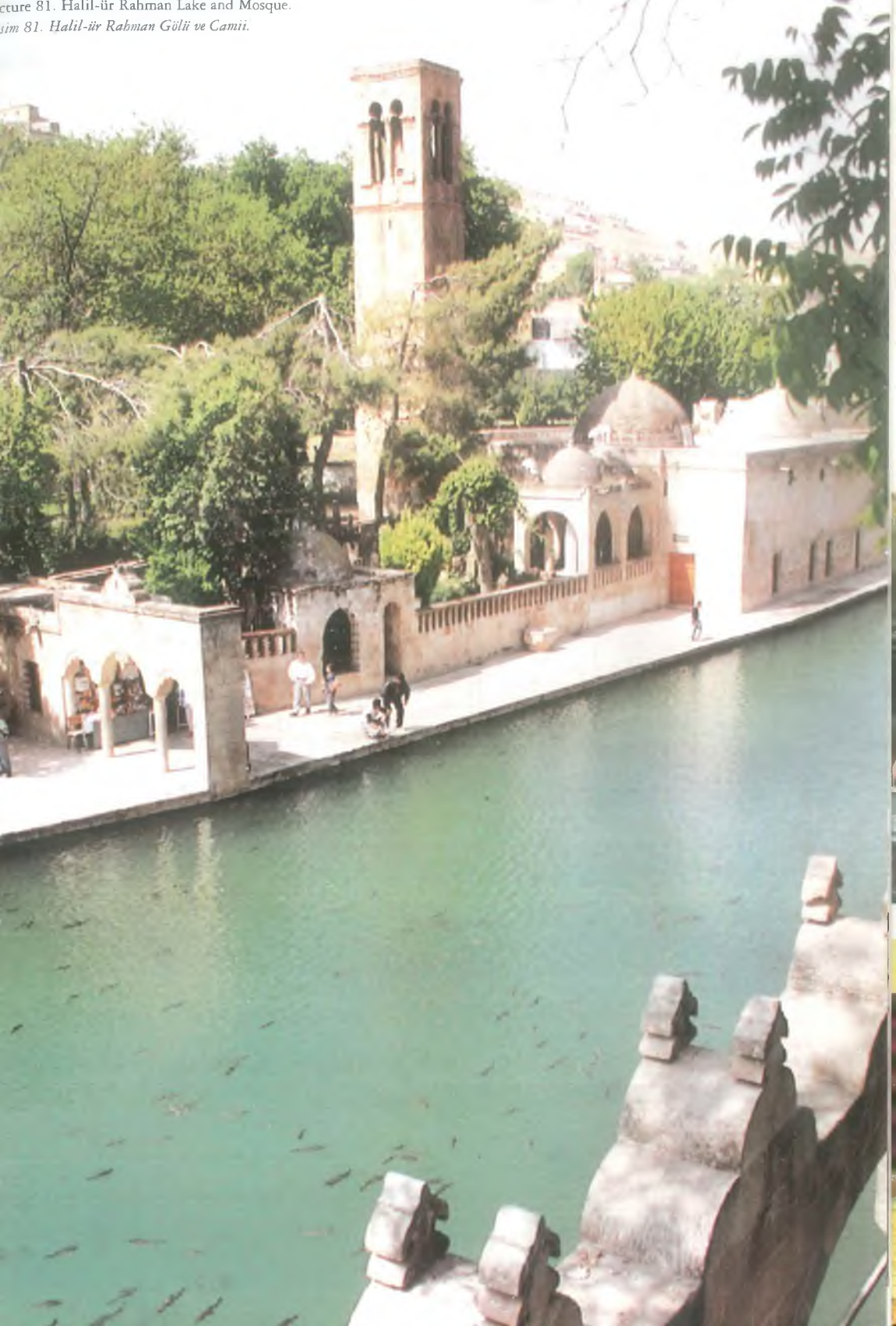
The site adjacent to the west side of the Halil-ür Rahman Mosque covered by a single dome is visited as the point where **Prophet Abraham** is supposed to have fallen down upon and the natural spring here is believed to be healing.

HALİL-ÜR RAHMAN CAMİSİ

Halil-ür Rahman Gölü'nün güney batı köşesinde yer alan bu cami 1211 yılında Türk Devletlerinden **Eyyubiler** tarafından yaptırılmıştır. Bazı kaynaklarda bu caminin yerinde Bizans dönemine ait 504 tarihli **MERYEM ANA KİLİSESİ**'nin mevcut olduğu kayıtlıdır.

Caminin kare gövdeli minaresinin yatay kuşakları üzerinde yer alan inci dizisi ve akantus yaprağı bordürleri ile üst kısmındaki akantus yapraklı sütun başlıkları Bizans dönemi süsleme özelliklerini yansıtmakta ve bu minarenin esasında Bizans dönemine ait Meryem Ana Kilisesi'nin Çan Kulesi olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Minarenin kuzey ve batı cephelerine sonradan işlendiği tahmin edilen Arapça kitabelerde caminin 1211 tarihinde Eyyubilerden **Melik Eşref Muzafferüddin Musa**'nın emri ile yaptırıldığı yazılıdır (Resim 80,81).

Halil-ür Rahman Camii'nin batısına bitişik tek kubbe ile örtülü mekan **Hz. İbrahim**'in ateşe atıldığında düştüğü yer olarak ziyaret edilmekte ve buradaki doğal su kaynağının şifalı olduğuna inanılmaktadır.

HASAN PADIŞAH MOSQUE

It had been built by **Uzun Hasan**, the ruler of the **Akkoyunlu State** which reigned Şanlıurfa in the middle of the 15th century.

The mosque with its single balcony and polygonal formed minaret is built by the alternate arrangement of the two-coloured stones as the basic feature of the Akkoyunlu architectural style. The minaret was restored by Halil Bey in 1859 (Picture 82,83).

HASAN PADIŞAH CAMII

XV. yüzyılın ortalarında Şanlıurfa'ya hakim olan **Akkoyunlu Devleti**'nin hükümdarı **Uzun Hasan** tarafından yaptırılmıştır.

Caminin tek şerefeli ve poligonal gövdeli minaresi Akkoyunlu Mimarisi'nin bir özelliği olarak iki renkli taşların alması sıralanması ile inşa edilmiştir. Minare 1859 tarihinde Halil Bey tarafından tamir ettirilmiştir (Resim 82,83).

Picture 82. Hasan Padişah Mosque at the front, Dergah Mosque and Şanlıurfa Castle at the back.
Resim 82. Önde Hasan Padişah Camii, Geride Dergah Camii ve Şanlıurfa Kalesi.

Picture 83. The Interior of Hasan Padişah Mosque.
Resim 83. Hasan Padişah Camii İç Görünüm.

The **Harran Gate** of the citywalls surrounding the city, the towers of the **Bey Gate** (**Mahmutoğlu Tower**), and some wall and tower remnants have managed to reach our day. (Picture 84,85) The actual construction date of the citywalls, mentioned in the written documents of 6th century is not known.

Kentin etrafının çevreleyen surların **Harran Kapısı**, Bey Kapısına ait burçlar (**Mahmutoğlu Kulesi**) ile yer yer duvar ve burç kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir (Resim 84,85). M.S. VI. yüzyıla ait yazılı kaynaklarda adı geçen surların ilk inşa tarihi bilinmemektedir.

Picture 84. Bey Gate of the City Walls.
Resim 84. Şehir Surlarının Bey Kapısı.

Picture 85. Harran Gate of the City Walls.
Resim 85. Şehir Surlarının Harran Kapısı.

The citadel is situated on the hill rising in the south of Lakes Halil-ür Rahman and Aynzeliha, in the south western side of the city. It is believed that Prophet Abraham was thrown into fire from the top of that hill. (Picture 86)

The citadel is predicted to have been built upon the old ruins of the Seleukos period during the restoration of the citywalls in 814 AD (Abbasid period).

It is written in the Syriac inscription carved on the façade of one of the two Corinthian monumental columns among the castle: "I am Aftuha, the son of Bar Şamaş (son of the sun)" I had this column and the sculpture over it erected in the name of my wife, my lady and my benefactor, Queen Şalmeth, the daughter of King Manu". Considering that King Manu mentioned in the inscription had reigned between 240-242 AD, it may be incurred that the columns were erected here before the actual date of construction of the citywalls and the castle in 814.A.D. (Picture 87)

İçkale, kentin güney batı kesiminde, Halil-ür Rahman ve Ayzeliha Göllerinin güneyindeki tepe üzerindedir. Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından bu tepeden ateşe atıldığına inanılmaktadır (Resim 86).

M.S. 814 yılında (Abbasiler dönemi) şehir surlarının yenilenmesi sırasında İç kale'nin de Seleukoslar dönemine ait eski kalıntılar üzerine inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Kale üzerindeki korint başlıklı iki anıt sütundan doğuda olanının kente bakan cephesindeki Süryanice kitabede "*Ben komutan Bar Şamaş (güneşin oğlu)'ın oğlu Aftuha. Bu sütunu ve üzerindeki heykeli Kral Manu'nun kızı eşim ve hanımefendim ve velinimetim kraliçe Şalmeth için yapturdım*". yazılıdır. Kitabede adı geçen IX. Manu'nun 240-242 yıllarında saltanatta olduğu dikkate alınır, sütunların 814 yılındaki surlar ve kalenin esas inşa tarihinden önce birer anıt olarak buraya dikildikleri anlaşılır (Resim 87).

Picture 86. The Columns of Şanlıurfa Castle.

Resim 86. Şanlıurfa Kalesi Sütunları.

Picture 87. Şanlıurfa Castle and Balıklıgöl.
Resim 87. Şanlıurfa Kalesi ve Balıklıgöl.

ŞANLIURFA MARKETS, INNS AND HANDICRAFTS

Şanlıurfa is acknowledged among the distinguished cities of Anatolia with regards to the richness of its historical architectural texture and therefore referred to as “the Museum City”.

Şanlıurfa is one of the original cities with its 8 covered bazaars which have managed to preserve their authenticity. The traditional handicrafts and professions seen in these bazaars such as horse cloth making, felt-making, weaving, fur trade, saddlery, coppersmiths and the goldsmiths are still vigorously performed.

Şanlıurfa's inns, markets, and baths left from the Ottoman period are mainly concentrated in the **Customs Inn** and its surroundings in short distance to Balıklıgöl. (Picture 88)

This area is one of the leading regions in Anatolia with regard to the number of covered bazaars, inns and baths. The traditional handicrafts of Şanlıurfa are revived in the bazaars of this area.

The 7 of the 10 Ottoman inns, 5 of the 8 Ottoman baths and all of the 8 covered bazaars in Şanlıurfa are found here and are functioning completely.

ŞANLIURFA ÇARŞILARI, HANLARI VE EL SANATLARI

Şanlıurfa, tarihi mimari dokusunun zenginliği ile Anadolu'nun önde gelen illeri arasında yer almakta ve bu özelliğinden dolayı “Müze Şehir” adıyla da tanınmaktadır.

Şanlıurfa, otantik değerini günümüze kadar koruyabilmiş 8 adet kapalı çarşısı ile Anadolu'nun önde gelen illerinden birisidir. Bu çarşılarda icra edilen **keçecilik, çulculuk, cülhacılık, saraçlık, kürkçülük, kuyumculuk, bakırcılık** gibi geleneksel el sanatları halen canlılığını muhafaza etmektedir.

Şanlıurfa'nın Osmanlı döneminden kalma hanları, çarşıları ve hamamları **Balıklıgöl'e** yakın bölgedeki **Gümrük Hanı** ve çevresinde yoğunlaşmıştır (Resim 88).

Bu bölge, kapalı çarşı, han ve hamam sayısı bakımından Anadolu'nun önde gelen yerleri arasındadır. Şanlıurfa'nın geleneksel el sanatları bu bölgedeki çarşılarda yaşatılmaktadır.

Şanlıurfa'daki 10 adet Osmanlı hanının 7 adedi, 8 adet Osmanlı hamamının 5 adedi, 8 adet kapalı çarşının tamamı bu bölgede yer almakta ve bu yapılar fonksiyonlarını günümüzde de sürdürmektedir.

Picture 88. Hanönü Marketplace.
Resim 88. Hanönü Çarşısı.

COVERED BAZAARS

SİPAHI BAZAAR

The bazaar where goods like antique carpets, kilims, furs and felts are sold is the only bazaar in Anatolia to open with the traditional **Akhi** "Market Prayer" every morning for centuries.

When you enter the Sipahi Bazaar you feel like travelling back hundreds of years in time, and see the tradesmen sitting cross-legged among the antique carpets and kilims, wrapped in furs, entertaining their guests, offering the customers a cup of tea or coffee, just like hundreds of years earlier. (Picture 89)

The Bazaar which had been built by the Ottoman Emperor **Saloman the Magnificent** in 1562 together with the Customs Inn, was restored in 1997 by the governorship of Şanlıurfa.

KAPALI ÇARŞILAR

SİPAHİ PAZARI

Antika halı, kilim, kürk ve keçe türünden eşyaların satıldığı bu çarşı, yüzyıllardan beri her sabah **Ahilik** geleneği "**Çarşı Duası**" ile açılan Anadolu'nun tek çarşısı olma özelliğine sahiptir.

Sipahi Pazarı'na girdiğimizde zamanın yüzlerce yıl geriye gittiğini hisseder, antika halı ve kilimler arasına bağdaş kurmuş, kürküne sarılmış, misafir seven, müşterisine çay ve kahve ikram etmeden onu bırakmayan esnaf tipinin 2000 yılında halen yaşadığına şahit olursunuz (Resim 89).

1562 tarihinde Osmanlı Padişahı **Kanuni Sultan Süleyman** zamanında Gümrük Hanı ile birlikte inşa edilen bu çarşı 1997 yılında Şanlıurfa Valiliği tarafından restore edilmiştir.

Picture 89. Sipahi Bazaar.
Resim 89. Sipahi Pazarı.

KAZZAZ BAZAAR (BEDESTEN- THE CENTRAL BUILDING)

This bazaar had also been built during the **Saloman The Magnificent's** period together with the Sipahi Bazaar and the Customs as a kulliye, a collection of buildings. (Picture 90)

Up until recent times silk manufacturing (Kazzazlık) was performed in this bazaar which was mentioned as “**Bezzazistan**” (a place selling cloths) in the deed of trust of **Rıdvan Ahmet Paşa** dated 1740.

The processing of silk into thread by hand and was called the art of “kazzazlık” while the craftsman was called “kazzaz”.

The major works of the art of the kazzaz were pocket watch cord, pistol cord, jewellery cord, hair band, “**puşu**” tassel, gilted ribbon, prayer beads rope and tassel and pearl rope.

The art carried on by 25-30 craftsmen up until 30-40 years ago is tried to keep revived by 1 or two masters in our day.

In this historical bazaar, carpets, kilims, hand-woven head-dresses like “**yamşah**” and “**puşu**”, and female cloths called “**ehram**” to wrap around the body are sold today.

KAZZAZ PAZARI (BEDESTEN)

Bu çarşı da **Kanuni Sultan Süleyman** döneminde Gümrük Hanı, Sipahi Pazarı ile birlikte bir külliye halinde inşa edilmiştir (Resim 90).

1740 tarihli **Rıdvan Ahmet Paşa** Vakfiyesinde “**Bezzazistan**” (Bez, kumaş satılan yer) olarak geçen bu çarşıda yakın zamana kadar “**Kazzazlık**” sanatı icra edilmekte idi.

İpeğin el ile bükülüp iplik şeklinde işlenmesine “**Kazzazlık**” sanatı, bunu yapan ustaya da “**Kazzaz**” denilmektedir.

Cep saati kaytanı, tabanca kaytanı, beşibiyerde kaytanı, saç bağı, puşu püskülü, sırma şerit, ıgal, tespih püskülü ve inci ipi Kazzazlık sanatının başlıca ürünleridir.

30-40 yıl öncesine kadar 25-30 usta ile sürdürülen bu sanat, günümüzde 1-2 usta ile yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Bu tarihi çarşıda günümüzde halı, kilim, cülhacılık sanatı ürünü el dokuması “**yamşah**” ve “**puşu**” türünde baş örtüleri, “**ehram**” denilen bayan boy örtüleri satılmaktadır.

KINACI AND PAMUKÇU BAZAARS

They are two small covered markets in the north of Kazzaz Bazaar. In these markets goldsmiths sell golden and silver jewellery which are products of traditional handicrafts of Şanlıurfa. (Picture 91)

HÜSEYİNİYE BAZAARS

They are two covered bazaars between Çadırcı and Kazancı Bazaars parallelling each other in the north-south direction. (Picture 92) In one of these bazaars built by **Hüseyin Paşa**, the son of **Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi**, in 1887, coppersmiths produce touristic copper plates that are of traditional styles. (Picture 93,94)

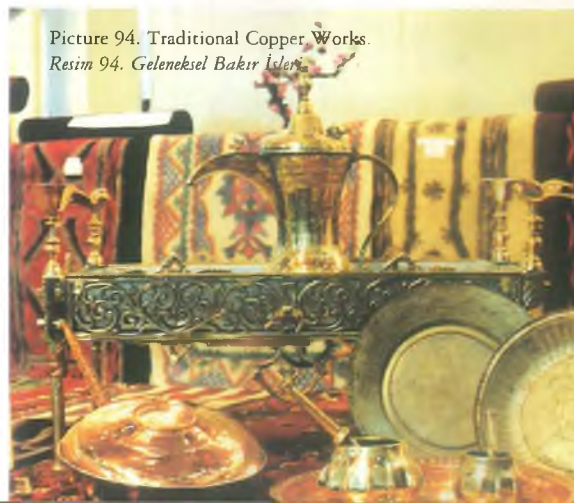
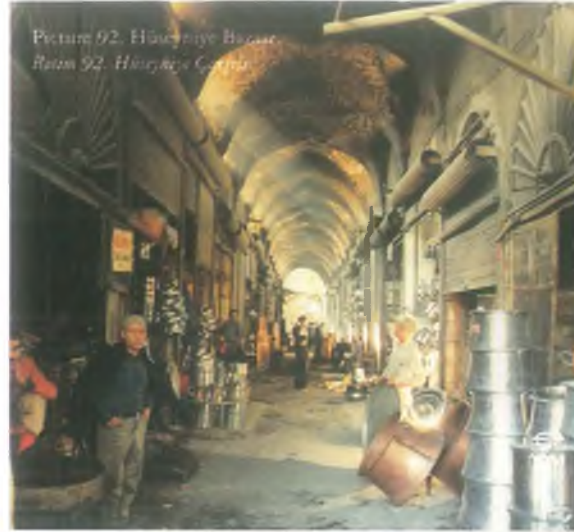
KINACI VE PAMUKÇU PAZARLARI

Kazzaz Pazarı'nın güneyinde iki küçük kapalı çarşıdır. Bu çarşılarda Şanlıurfa'nın geleneksel el sanatlarından olan kuyumculuk sanatı ürünü altın ve gümüş takılar satılmaktadır (Resim 91).

HÜSEYİNİYE ÇARŞILARI

Çadırcı Pazarı ile Kazancı Pazarı arasında, kuzey-güney istikametinde birbirine paralel uzanan iki kapalı çarşıdır (Resim 92).

1887 tarihinde, **Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi**'nin oğlu **Hüseyin Paşa** tarafından yaptırılan bu çarşılarından birinde Şanlıurfa'nın geleneksel el sanatlarından bakırcılık icra edilmekte, turistik bakır kaplar yapılmaktadır (Resim 93,94).

INNS

7 of 10 Ottoman Inns in Şanlıurfa are located around Haşimiye quarter. They are: The Customs Inn, Hacı Kamil Inn, Mençek Inn, Barutçu Inn, Kumlu Hayat Inn and Fesadî Inn. (Picture 95)

THE CUSTOMS INN

It is the most conspicuous of the inns of Şanlıurfa. This magnificent two-storey Inn with a large courtyard where the waters of Balıklıgöl run down from the middle, had been built by **Behram Pasha** during **Saloman the Magnificent's** period in 1562 (Picture 96).

Picture 95.Barutçu Inn.
Resim 95. Barutçu Hanı.

HANLAR

Şanlıurfa'daki 10 adet Osmanlı Hanının 7 adedi Haşimiye semti civarında yer almaktadır. Bu hanlar; Gümrük Hanı, Hacı Kamil Hanı, Mençek Hanı, Barutçu Hanı, Kumlu Hayat Hanı ve Fesadî Hanı'dır (Resim 95).

GÜMRÜK HANI

Şanlıurfa hanlarının en görkemlisidir. İki katlı, geniş avlulu ve avlusunun ortasından Balıklıgöl'ün suyu akan bu muhteşem han 1562 tarihinde, **Kanuni Sultan Süleyman** döneminde **Behram Paşa** tarafından yaptırılmıştır (Resim 96).

Picture 96. The Customs Inn.
Resim 96. Gümrük Hanı.

TRADITIONAL ŞANLIURFA DWELLINGS

An important part of the the rich historical architectural texture of Şanlıurfa is revived by the houses, with each as a work of art, and the historical streets formed by the arrangement of these beautiful houses. Şanlıurfa houses with two sections like “**haremlik**” and “**selamlık**”, winter and summer exedras, and courtyards are also recognized by the visitors for their rich stone-carvings. Şanlıurfa dwellings which are classified under “**the South-eastern Anatolian**” class of Anatolian residence architecture derive from an architectural tradition which has resided in the region for centuries. In the formation of Şanlıurfa dwellings, social traditions and the idea of creating a large and spacious place where the climate, the İslamic religion and joint family life would not exhaust the woman who spends all her time inside the house, are considerably effective.

The lack of forests in Şanlıurfa and the availability of the soft and efficient limestone making up the mountains in the south and southwest of the city caused the stone to be the dominant material employed in architecture.

GELENEKSEL ŞANLIURFA EVLERİ

Şanlıurfa tarihi mimari dokusunun önemli bir bölümünü birer saray güzelliğindeki evler ve evlerin oluşturduğu tarihi sokaklar meydana getirmektedir. Haremlik-selamlık bölümlü, yazlık ve kışlık eyvanlı, hayatlı (avlulu) bir plana sahip olan Şanlıurfa evleri bu özellikleri ve ayrıca zengin taş işçiliği ile gezenlerin büyük ölçüde ilgisini çekmektedir. Anadolu konut mimarisinin “**Güneydoğu Anadolu Evleri**” gurubunda yer alan Şanlıurfa Evleri yüzyıllardan beri bölgede süregelen mimari bir geleneğe dayanır. Şanlıurfa evlerinin biçimlenmesinde iklimin, İslam dininin, birleşik aile hayatının, yaşamının tamamını evinde geçiren kadına sıkılmayacağı geniş ve ferah bir ortam yaratma düşüncesinin ve sosyal geleneklerin önemli ölçüde etkisi vardır.

Şanlıurfa bölgesinin ormanlardan yoksun olması, şehrin güney ve güneybatı kesimindeki dağları oluşturan beyaz kalker taşının yumuşak ve işlenmeye elverişli olması mimaride hakim malzeme olarak taşın kullanılmasına neden olmuştur.

By the application of thick walls made of limestone and the arched roofs made of clay, the impacts of the rising temperature up to 45 C degrees in shade during the summer months are to a great extent eliminated. The narrow streets and high kept walls have provided shaded areas spared from the sun at almost anytime during the day (Picture 97-99).

Kalker taşından yapılmış kalın duvarların ve tonoz örtülü toprak damların kullanılmasıyla yaz aylarının gölgede 45 dereceye varan sıcaklığı büyük ölçüde hafifletilmiştir. Sokakların dar, duvarların yüksek tutulmasıyla da hemen hemen günün her saatinde güneşten arındırılmış gölgelik kesimler oluşturulmuştur (Resim 97-99).

Picture 97. Güllüoğlu Street.
Resim 97. Güllüoğlu Sokak.

Picture 98. Yorgancı Street.
Resim 98. Yorgancı Sokak.

Şanlıurfa evlerinin haremlik ve selamlık olarak iki bölümlü inşa edilmeleri, sokak tarafından penceresiz yüksek duvarlarla çevrelenerek dışa kapalı olmaları İslamdaki aile mahremiyeti gereği ortaya çıkmıştır.

Evlerin büyük olarak yapılmasının nedenini Şanlıurfalıların Hz.İbrahim'den geldiğine inanılan misafir sevmek geleneğinde aramak gerekir. Bu gelenek evlerin sokak kapılarının adeta han kapısının andırır ölçüde büyük olmasında, mutfakların geniş ve 8-10 ocaklı yapılmasında etkili olmuştur.

Şanlıurfa evlerindeki zengin taş ve ahşap süsleme geleneği ise bu şehrin insanların ince ruhlu ve sanatsever olmalarından kaynaklanmıştır denilebilir.

Son yıllarda geleneksel Şanlıurfa evlerinin güzel örnekleri restore edilerek konukevi, müze, resim galerisi, kültür merkezi gibi fonksiyonlara kavuşturulmuştur (Resim 100 - 106).

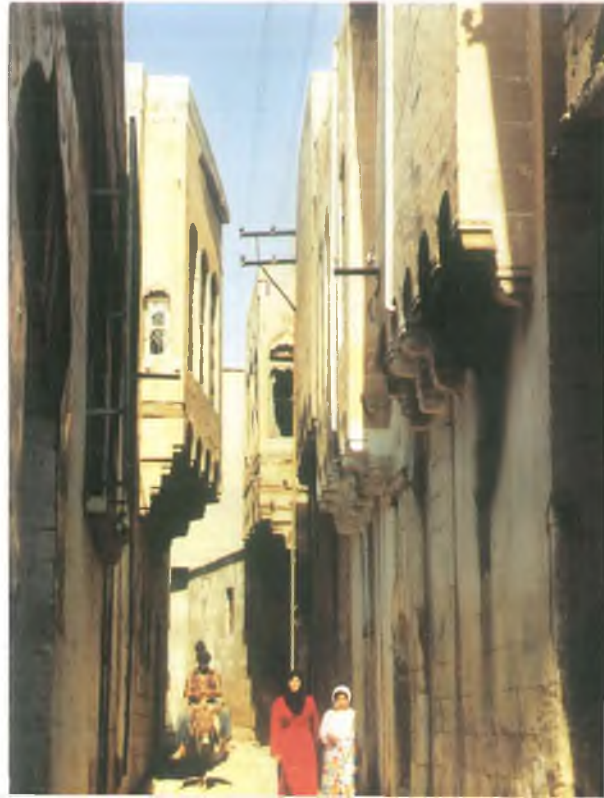
Picture 99. Zincirli Street.
Resim 99. Zincirli Sokak.

The two sections in Şanlıurfa houses comprising of the woman's and man's divisions which are called as "haremlik" (of privacy) and "selamlık" (of greeting) and their seclusion from the outside by high walls are requirements of the privacy of family in İslam.

The reason for the spacious construction of the houses lies in the hospitality of the Şanlıurfa residents that is believed to have come from prophet Abraham who loved visitors. This tradition was influential upon the construction of the huge street doors resembling inn portals and the extensive kitchens with 8 to 10 kilns.

The traditionally rich wood and stone carvings in Şanlıurfa dwellings reflect the sensitivity and the artistic complexion of the people of Şanlıurfa.

In recent years fine examples of Şanlıurfa dwellings have been restored and converted into functional places like guesthouses, museums, art galleries and cultural institutions. (Picture 100 - 106).

PICTURE 93: THE SHEDAROUSE OF ŞAHİDİYE KÜLTÜR MERKEZİ
Rizvi 93. Şahidiye Valiliği Kuvveti.

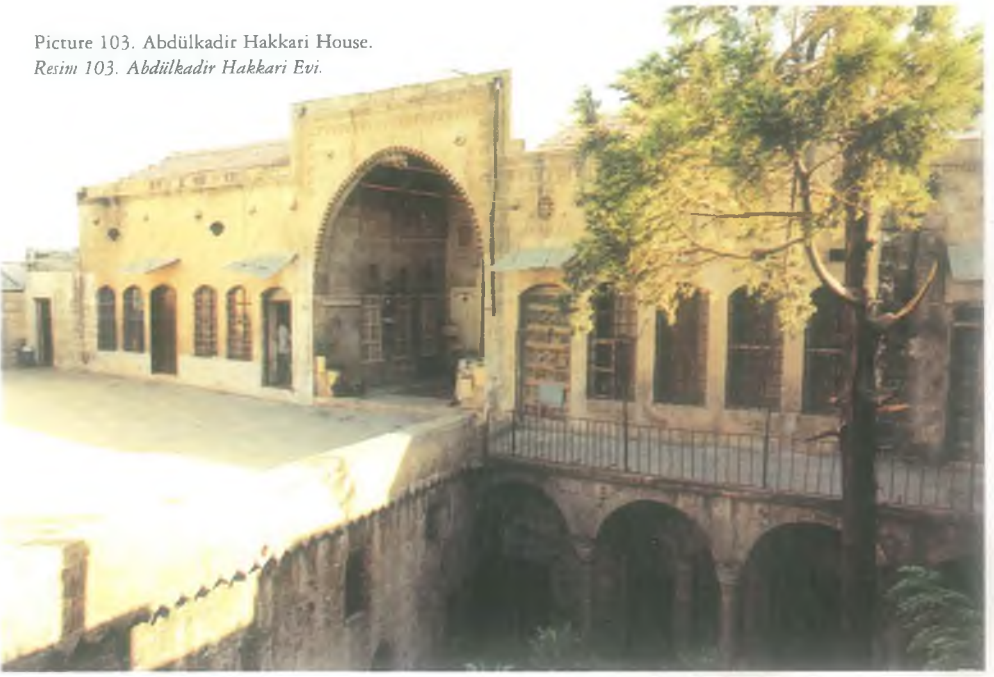
Picture 101. Akyüzler House.
Resim 101. Akyüzler Evi.

Picture 102. Hacı Bekir Pabuççu House.
Resim 102. Hacı Bekir Pabuççu Evi.

Picture 103. Abdülkadir Hakkari House.
Resim 103. Abdülkadir Hakkari Evi.

Picture 104. Şahap Bakır House (Under Restoration as the House of National Sovereignty).
Resim 104. Şahap Bakır Evi (TBMM Egemenlik Evi olarak Restore Ediliyor).

Picture 105. Gülizar Guesthouse.
Resim 105. Gülizar Konukevi.

Picture 106. Hacı Hafızlar House (the State Fine Arts Gallery).
Resim 106. Hacı Hafızlar Evi (Devlet Güzel Sanatlar Galerisi).

ELLİSEKİZ SQUARE AND THE SURROUNDING WORKS OF ART

This Square intermingled by social and religious constructions such as schools, medresses, mosques and churches where each stand side by side is like a bastion of democracy and a symbol of inter-religious and intercultural communication and tolerance.

The devastated **Saint Paul-Saint Peter Church** situated in the north of the Ellisekiz square had been restored by the governorship of Şanlıurfa recently and brought back into daylight (Picture 48,107)

ELLİSEKİZ MEYDANI VE ÇEVRESİNDEKİ ESERLER

Okul, medrese, camii, kilise gibi sosyal ve dini yapıların içiçe, yanyana yer aldığı bu meydan adeta bir demokrasi meydanı, dinler ve kültürler arası diyalogun ve hoşgörünün sembolü durumundadır.

Meydanın kuzeyinde yeralan ve harap bir durumda olan 18. yüzyıla ait **Paulus-Petrus Kilisesi** Şanlıurfa Valiliğince restore edilerek dünya kültürüne kazandırılmıştır (Resim 48, 107).

Picture 107. St. Paul - St. Peter Church.
Resim 107. Aziz Paulos - Aziz Petrus Kilisesi.

This museum is in the Şehitlik district of town. On its ground floor at the entrance are displayed stone artifacts from the ages of Assyria, Babylon and Hittites (Picture 108).

The upper floor is devoted to the ethnography of the region. Here there are costumes, silver and bronze jewelry, handicrafts, ornate doors and window shutters from Şanlıurfa homes, works of calligraphy, handwritten copies of the Koran and glassware (Picture 109).

Arkeolojik ve etnoğrafik eserlerin sergilendiği Müze, Şehitlik semtindedir. Giriş kattaki salonlarda, Şanlıurfa ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan ve Neolitik Çağ ile Roma Çağı arasındaki evreleri içersine alan çeşitli eserler sergilenmektedir (Resim 108).

Müzenin üst katında yer alan etnoğrafik eserler bölümünde, yöreye ait giyisiler, gümüş ve bronz takılar, çeşitli el sanatlarından örnekler, Şanlıurfa evlerinden getirilmiş süslemeli ahşap ve pencere kanatları, hat eserleri, el yazması Kur'an-ı Kerim'ler ve cam eşyalar sergilenmektedir (Resim 109).

Picture 108. The Hall of Archaeological Artifacts in Urfa Museum.

Resim 108. Urfa Müzesi Arkeolojik Eserler Salonu.

Picture 109. The Hall of Ethnographical Artifacts in Urfa Museum.

Resim 109. Urfa Müzesi Etnoğrafik Eserler Salonu.

BIBLIOGRAPHY / YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Chesney,R.A., *The Expedition for the Survey of the Rivers Euphrates and Tigris.....*,
London 1850.
- Cömert, Bedrettin., *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara 1980.
- Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, PartI, Oxford 1932.
- Çelik, Mehmet., *Süryani Kilisesi Tarihi C.1*, İstanbul 1987.
- Çığ, Muazzez İlmiye, *İbrahim Peygamber*, İstanbul 1997
- Drijvers, H.J.W. - J.F. Healey., *The Old Syriac Inscriptions Of Edessa And Osrhoene*,
Texts, Translations and Commentary, Leiden-Boston-Köln 1999.
- Güler, Selahattin., *Yayınlanmamış araştırmaları*.
- Gündüz, Şinasi., *"Harraniler"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, Sayfa 240-242, İstanbul 1997.
- İşıltan, Fikret., *Şanlıurfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul 1
- Kandemir, M. Yaşar., *"Cabir b. Abdullah"*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6,
Sayfa 530-532, İstanbul 1992
- Karakaş, Mahmut., *Şanlıurfa Kitabeleri*, İstanbul 1986.
- Kazancı, A.Lütfi, *Peygamberler Tarihi, C.1-2*, İstanbul 1997.
- Kürkçüoğlu, A. Cihat., *"Harran Ulu Camisi"*, *Harran Kültür ve Folklor Dergisi*, Sayı 2,
Şanlıurfa 1979.
-, *"Anadolu'nun İlginç Turistik Değerlerle Dolu Bir Yöresi: Harran"*,
Türkiye İş Bankası Kültür Sanat, Sayı 7, Ankara 1990.
-, *Şanlıurfa Camileri*, Ankara 1993.
-, *Tarih ve Tarım Şehri Harran*, Ankara 1995.
-, *The Mysterious City of History HARRAN*, Ankara 1996.
-, *Müze Şehir ve Peygamberler Şehri Şanlıurfa*, Ankara 1997
-, *Şanlıurfa İslam Mimarisinde Taş Süsleme*, Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya 1998.
-, *"Works of Architecture in Şanlıurfa"*, *Şanlıurfa*, Republic of Turkey Ministry
of Culture Publications, Ankara 1997, s. 55-84.
-, *"Handicrafts in Şanlıurfa"*, *Şanlıurfa*, Republic of Turkey Ministry of
Culture Publications, Ankara 1997, s. 112-131.
-, *"Şanlıurfa Mimari Eserleri"* *Şanlıurfa*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1997,
s. 55-98.
-, *"Şanlıurfa El Sanatları"*, *Şanlıurfa*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1997,
s. 131.
-, *"Müze Şehir Şanlıurfa"*, *Suyla Yeniden Doğan Kent Şanlıurfa*, Garanti
Leasing, Bizim İller II.

Kürkçüoğlu, A.Cihat - Oymak, Mehmet., Guide To Şanlıurfa And Harran, Ankara 1990.

Lloyd, S. - Brice, W., "Harran", Anatolian Studies I, 1951

Von Oppenheim, M - F. Hiller von Geartringen., "Höhleninschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar", Sitzungberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, zu Berlin 1914.

Oymak, Mehmet., Hz.İbrahim Halilullah ve Şanlıurfa, Ankara 1991.

....., **Şanlıurfa ve Hz. Eyyub, Ankara 1994.**

Preusser, Conrad., Nordmesopotamische Baudenkmaler..... Leipsig 1911.

Rice, D.S., "Medival Harran" Anatolian Studies II, 1951.

Sami, Şemsettin., Kamus-ı Alam, İstanbul 1316.

Segal, J.B., "Pagan Syriac Monuments in The Vilayet of Şanlıurfa" Anatolian Studies, Vol III, 1953.

Şeşen, Ramazan., "Harran ve Türk İslam Tarihindeki Yeri", Şanlıurfa ve Gap Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1988.

....., **Harran Tarihi, Ankara 1993.**

Yardımcı, Nurettin., "Harran Kazıları", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eki Eserler ve Müzeler Bülteni, Sayı 7, Ankara 1986.

....., **"1985 Harran Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara 1986.**

Yeni Dergah Mosque from Halil-ür Rahman Mosque's Minaret
Halil-ür Rahman Camii Minaresinden Yeni Dergah Camii